

Nr 177.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för budgetåret 1941/42 till folk- och småskoleseminarier m. m.; given Stockholms slott den 21 mars 1941.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gösta Bagge.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 mars 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför härefter chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge:

Enligt den till 1941 års statsverksproposition fogade bilagan åttonde huvudtiteln, punkterna 130 och 138, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som bleve riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1940/41

dels till Folkskoleseminarier: Avlöningar ett förslagsanslag av 2,330,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Omkostnader ett förslagsanslag av 235,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 40,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Avlöningar ett förslagsanslag av 500,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Omkostnader ett förslagsanslag av 55,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 5,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Stipendier ett anslag av 13,500 kronor;

dels ock till Folkskolor m. m.: Folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter ett förslagsanslag av 105,000 kronor.

Vidare har Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen (kapitalbudgeten: bilaga 4, punkten 6) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, till studielånefonden beräkna för budgetåret 1941/42 ett reservationsanslag av 200,000 kronor.

Sedan beredningen av förevarande ärenden numera avslutats, får jag änyo anmäla desamma.

I. Inledning.

Den nuvarande seminarieorganisationen erhöll sin utformning genom beslut av 1936 års riksdag och är anpassad efter en normal examination av 384 folkskollärare och 240 småskollärare per år.

I samband med anmälan i propositionen nr 155 till 1940 års lagtima riksdag av frågan om särskilda besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet, vilka beräknades komma att medföra indragning för innevarande budgetår av omkring 300 folkskollärartjänster och 100 småskollärartjänster, framhöll jag (sid. 80 och 98), att det vore av vikt, att elevintagningen vid seminarierna anpassades efter de ändrade förhållanden, som inträtt eller kunde väntas inträda. Jag förordade i sådant syfte, att intagningen av elever för innevarande läsår begränsades till allenast två fyraåriga linjer vid folkskoleseminarierna (Stockholm och Göteborg) och två tvååriga linjer vid småskoleseminarierna (Landskrona och Strängnäs). Jag framhöll vidare, att förutsättningar ännu syntes saknas för bedömande, huruvida de indragningar av folk- och småskollärartjänster, som kunde emotses för de närmast följande budgetåren, borde föranleda ändringar i den yttre seminarieorganisationen. Till denna fråga borde ställning tagas först i samband med behandlingen framdeles av folkskolans besparingssakkunnigas blivande utredning och förslag rörande ytterligare åtgärder för rationalisering av folkskoleväsendet.

I sin skrivelse nr 216 framställde riksdagen icke någon erinran mot vad jag sålunda anfört ifråga om ytterligare utredning rörande den yttre seminarieorganisationen. Riksdagen framhöll dock beträffande småskoleseminarierna, att skäl syntes tala för att en rationalisering av seminarieorganisationen komme till stånd.

Kungl. Maj:t anbefalldes den 24 maj 1940 skolöverstyrelsen att med beaktande av vad sålunda anförts verkställa utredning rörande de ändringar i folk- och småskoleseminariernas organisation, som borde föränledas av de besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet, som kunde förutsättas bli successivt genomförda under de närmaste åren.

Med skrivelse den 24 januari 1941 har *skolöverstyrelsen* inkommit med utredning och förslag i ämnet. Skolöverstyrelsens förslag innefattar jämväl yttrande över ett flertal särskilda framställningar, huvudsakligen från vissa sammanslutningar, rörande seminarieorganisationen och vad därmed äger samband. I den mån nämnda framställningar i det följande icke särskilt beröras, torde få hänvisas till handlingarna. *Statskontoret* och *allmänna lönenämnden* ha avgivit utlåtanden i ärendet.

Skolöverstyrelsen framhåller i sin utredning inledningsvis, att den omständigheten, att frågan om en revidering av denna så nyligen upprättade organisation redan nu uppstått, icke kunde sägas bero på felkalkyleringar vid 1936 års beslut. Tvärtom kunde med ganska stor säkerhet sägas, att den nuvarande seminarieorganisationen vore väl anpassad till det behov av lärarutbildning, som under normala förhållanden skulle ha för närvarande förelegat. Den krissituation, som det nu pågående stormaktskriget skapat, hade emellertid framkallat besparingsåtgärder på folkskolans område, vilka resulterat i indragning av lärartjänster till en omfattning, som man icke kunnat förutse och som säkerligen icke under normala förhållanden skulle ha förekommit. Den fråga, som nu närmast borde vara föremål för överstyrelsens utredning, vore sålunda, i vad mån de omfattande tjänstindragningarna inom folkskoleväsendet kunde väntas så inverka på det framtida behovet av nya lärare, att en mera bestående besparing av seminarieorganisationen vore behövlig.

I detta sammanhang vill jag erinra, att *folkskolans besparingsakkunniga* i sitt betänkande med förslag angående folkskoleväsendets rationalisering, vilket jag i annat sammanhang anmäler, såsom sin mening uttalat, att intagningen av nya elever vid såväl folk- som småskoleseminarierna borde för de närmaste åren helt inhiberas samt att lämplig jämvikt, så snart ske kunde, borde skapas mellan tillgången på lärare samt antalet tillgängliga tjänster.

2. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Avlöningar.

a) Seminarieorganisationen.

Jämlikt 1936 års riksdags beslut skulle folkskoleseminarierna erhålla följande organisation, att träda i successiv tillämpning från och med läsåret 1936/37:

Seminarierna skola vara till antalet tio, därav sex skola vara anordnade såsom dubbelseminarier och fyra såsom enkelseminarier, varav två tills vidare. Dubbelseminarierna skola omfatta en fyraårig och en tvåårig linje. Sistnämnda linje utgöres vid fem av seminarierna (i Göteborg, Linköping,

Lund, Umeå och Uppsala) av studentkurs, medan den vid ett seminarium (i Falun) är avsedd för utbildning av småskollärarinnor till folkskollärarinnor. De fyra enkelseminarierna (i Kalmar, Karlstad, Luleå och Stockholm) skola innefatta en fyraårig linje. Vid två av enkelseminarierna (i Karlstad och Luleå) finnas reservutrymmen för att möjliggöra utvidgning till dubbelseminarium.

Seminarierna i Karlstad, Linköping och Uppsala äro avsedda för manliga elever, seminarierna i Falun, Kalmar och Stockholm för kvinnliga elever samt seminarierna i Göteborg, Luleå, Lund och Umeå för såväl manliga som kvinnliga elever.

Den normala organisationen, som nämnts anpassad efter en normal examination av 384 elever för år, omfattar alltså tio fyraåriga linjer, varav tre uteslutande för manliga elever, tre uteslutande för kvinnliga elever och fyra för såväl manliga som kvinnliga elever. Vidare finnas fem tvååriga studentlinjer, varav två uteslutande för manliga elever och tre för både manliga och kvinnliga elever. Slutligen finnes en tvåårig linje för utbildning av småskollärarinnor till folkskollärarinnor (Falun).

Under innevarande läsår äro nya elever intagna endast vid två fyraåriga linjer, nämligen en för manliga elever i Göteborg och en för kvinnliga elever i Stockholm.

Lärarbehovet och examinationens omfattning.

Skolöverstyrelsen har föreslagit, att inga nya elever skola intagas vid folkskoleseminarierna under nästa läsår.

Överstyrelsen inleder sin framställning i ämnet med en ingående analys av de faktorer, som påverka lärarbehovet.

Erfarenheten visade, framhåller överstyrelsen, att det ginge att med relativ säkerhet beräkna lärarbehovet för de allra närmaste åren, såvida icke helt brådstörtade förändringar vidtoges inom folkskolan, exempelvis i den omfattning, som för närvarande skedde. Under lugnare förhållanden hade examinationen förmodligen kunnat på ett tillfredsställande sätt anpassas efter lärarbehovet, så att någon arbetslöshet inom folkskollärarkåren icke hade uppstått.

Händelserna under läsåret 1939/40 hade emellertid kullkastat alla beräkningar för de närmaste årens lärarbehov. Tjänstindragningarna, vilka under vanliga förhållanden skulle ha skett på längre sikt och kunnat motverkas genom en försiktigt beräknad examination, hade nu kommit i ett slag och i en omfattning, som icke i förväg kunnat beräknas. Nedgången i lärarbehovet för de närmaste åren komme därför icke blott att neutralisera den lärarbrist, som eljest hade varit att vänta, utan dessutom med stor säkerhet att förorsaka arbetslöshet inom lärarkåren. Denna arbetslöshet vore dock ännu icke nämnvärt framträdande på grund av de många inkallelserna till militärtjänst.

Överstyrelsen har med ledning av tillgängliga uppgifter sökt ställa en prognos för den närmaste femårsperioden och har därvid, såvitt angår förändringar i antalet folkskollärartjänster, byggt på de uppgifter, som

folkskolans besparingssakkunniga lagt till grund för sitt förslag rörande rationaliseringsåtgärder inom folkskoleväsendet.¹ Sålunda har överstyrelsen räknat med följande förändringar:

Läsåret 1939/40	— 104	} — 644
» 1940/41	— 540	
» 1941/42	— 222	} — 438
» 1942/43	— 98	
» 1943/44	— 102	
» 1944/45	— 48	
» 1945/46	+ 32	
Totalminskning 1,082		

Skolöverstyrelsens prognos rörande lärarbehovet för den närmaste framtiden kan sammanfattas sålunda:

Läsår	Läraryöverskott(+) resp. brist(—)	Avgång	Nya lärare
1939/40	— 100	— 334	+ 156
1940/41	+ 500	— 347	+ 365
1941/42	+ 754	— 342	+ 360
1942/43	+ 773	— 363	+ 260
1943/44	+ 861	— 115	+ 230
1944/45	+ 708	— 379	+ 45
1945/46	+ 293 ²⁾	— 401	0 ³⁾
1946/47	+ 21 ³⁾	— 122	0 ³⁾

Överstyrelsen har betonat, att de gjorda beräkningarna givetvis måste anses approximativa. Tvenne fakta syntes dock med relativt stor säkerhet kunna därur utläsas. Det ena vore, att en arbetslöshet av rätt stor omfattning torde vara att vänta och att densamma knappast torde kunna helt hävas förrän under läsåret 1946/47, därest icke den år 1943 inträdande höjningen av folkskolläraernas pensionsålder inhiberades. I sådant fall torde arbetslösheten kunna avvecklas ett år tidigare. Möjligheter förefunnes givetvis även för en tidigare avveckling. Man torde nämligen kunna förutsetta, att en icke ringa del av de arbetslösa lärarna sökte sig in på andra banor och icke längre bleve att räkna som konkurrenter om folkskolläraryrplatser. Vidare torde man kunna antaga, att de 470 lärartjänster, som vore planerade att indragas under de närmaste fyra åren, icke vore lika lätta att avvara som de 650 redan indragna tjänsterna, och att tiden för denna reduktion därför komme att utsträckas över flera år, varigenom arbetslösheten något mildrades.

Ett annat faktum, som kunde utläsas ur de gjorda beräkningarna, och som för nu förevarande utrednings syften borde vara av särskild vikt, vore att *någon elevintagning vid folkskoleseminarierna icke torde böra ske år 1941*. Rörande intagningen under år 1942 vore ännu för tidigt att bestämt yttra sig. År 1943 syntes däremot intagning av elever böra verkställas.

¹⁾ Jfr statens offentliga utredningar 1940: 36.

²⁾ Under förutsättning, att inga nya seminarieelever intagas år 1941.

³⁾ Under förutsättning dels att lärarbehovet icke förändras från läsåret 1945/46, varom ännu intet kan förutsägas, dels ock att inga nya seminarieelever intagas år 1942.

Skolöverstyrelsen har i detta sammanhang erinrat, att 28 *folkskolestyrelser i Norrbottens län* till Kungl. Maj:t ingivit likalydande framställningar angående intagningen av elever vid folkskoleseminariet i Luleå vårterminen 1941.

Häri anfördes, att — medan ett avsevärt antal folkskolläroartjänster komme att bli överflödiga i vårt land under läsåren 1940/46 — en ökning av folkskollärobehovet vore att motse under samma tid i Norrbottens län. Vidare framhölls bland annat, att folkskolläroarkären i övre Norrland huvudsakligen borde rekryteras bland bygdens eget folk och att seminariet i Luleå enligt tillgängliga uppgifter huvudsakligen utbildat elever från Norrland till tjänstgöring i Norrbottens län. Det syntes därför föreligga goda skäl för den uppfattningen, att en inknappning av examinationen borde ske på de seminarieorter, där rekryterings- och avsättningsförhållandena motiverade detta, men att den borde bibehållas, där sådana motiv ej föreläge. I skrivelserna hemställdes slutligen, att elever måtte intagas vårterminen 1941 i första klassen vid folkskoleseminariet i Luleå.

Liknande synpunkter hade anförts av folkskolinspektörerna i Norrbottens mellersta och norra inspektionsområden i deras yttranden över besparingssakkunnigas betänkande rörande rationaliseringsåtgärder inom folkskoleväsendet. De framhölle, att det även under tider av arbetslöshet bland folkskollärarna vore sannolikt, att folkskolorna i Norrbottens läns landsbygd icke komme att erhålla tillräckligt antal examinerade lärare. Det hade nämligen visat sig, att lärare hellre ginge arbetslösa i södra och mellersta Sverige, än de mottoge vikariat i de nordligaste delarna av landet. De båda inspektörerna ansåge därför, att åtminstone en begränsad intagning av elever borde ske vid seminariet i Luleå.

Ehuru överstyrelsen behjärtade de skäl, som åberopats i nämnda skrivelser och yttranden, måste överstyrelsen dock avstyrka framställningen med hänvisning till den väntade arbetslösheten.

Seminarieorganisationens omfattning m. m.

Det nuvarande läget komme, framhåller *skolöverstyrelsen*, att framtvinga betydande inskränkningar i folkskoleseminariernas verksamhet under de närmaste åren. Det låge då nära till hands att fråga sig, huruvida icke denna inskränkning borde kunna följas av en bestående och ekonomiskt mera verkningsfull förändring, d. v. s. en reduktion av seminariernas antal. Överstyrelsen har funnit sig icke kunna föreslå någon minskning i seminariernas antal.

Behovet av nya lärare vore i första hand beroende av å ena sidan läraravgångens storlek, å andra sidan förändringarna i folkskolans totala lärarbehov.

Beträffande *läraravgången* under de kommande åren till och med läsåret 1946/47 hade förut meddelats vissa siffror härom (se ovan). En verkställd undersökning visade, att läraravgången komme att successivt och kraftigt öka under de kommande åren. Redan under 1940-talets senare del komme ungefär 100 lärare mera än nu att för varje år avgå, och denna ökning stege till mer än 200 vid 1950-talets mitt. Orsaken till denna ökning vore icke svår att finna. Den vore en oavvislig följd av folkskolans

kraftiga utveckling under detta århundrades första decennier, under vilka nya tjänster för varje år i stor omfattning inrättats.

Av det anförda finge man närmast det intrycket, att ett alltjämt stegrat behov av nya lärare komme att inträda och att den nuvarande seminarieorganisationen knappast skulle vara tillräcklig för det framtida behovet. Emellertid kunde några slutsatser härom icke dragas enbart ur siffrorna rörande avgången. Som nyss nämnts, vore behovet av nya lärare även beroende av i vad mån *folkskollärartjänsternas antal* komme att öka eller minska.

Såsom förut påvisats, komme tjänsternas antal att raskt minska under de allra närmaste åren, men en jämvikt därefter inträda. Vissa omständigheter tydde till och med på att ett ökat antal lärare vore behövt efter 1946. Det avsevärt ökade antalet födda barn åren 1938 och 1939 komme förmodligen att framkalla en ökning av antalet klassavdelningar i folkskolan åtminstone under ett par års tid. Vidare torde man kunna förutsätta, att en del tjänster komme att nyinrättas, då lugnare förhållanden åter inträdde, enär det sjunde skolåret då komme att införas i distrikt, där detta ännu ej förekomme. Å andra sidan måste man räkna med att möjligheterna till centralisation av folkskoleväsendet ingalunda vore uttömda, när de nu av inspektörerna planerade indragningarna verkställts. Säkerligen komme sådana att ske även i framtiden i icke ringa omfattning och antalet tjänster att nedbringas. Emellertid torde det ej vara att vänta, att denna framtida minskning — såvida icke alldeles exceptionella förhållanden inträdde — komme att ske i så forcerat tempo som den nuvarande. I varje fall torde den icke kunna motsvara den kraftiga ökningen ifråga om läraravgången. En överslagsberäkning gäve vid handen, att en indragning av i medeltal 100 à 150 tjänster syntes kunna årligen ske under en 15-årsperiod efter 1946, utan att behovet av nya lärare skulle sjunka under det antal, efter vilket seminarieorganisation vore avpassad. Skulle å andra sidan den ökade läraravgången komma att föranleda en ökad utexamination av lärare — vilket icke vore osannolikt — så ägde den nuvarande organisationen, tack vare sin elasticitet, möjlighet att i viss mån öka sin examinationskapacitet.

Överstyrelsen funne i detta sammanhang anledning att åter erinra om osäkerheten i alla beräkningar rörande lärarbehovet för framtiden. Vad överstyrelsen här ovan anført rörande den under de kommande åren hastigt stegrade årliga läraravgången, syntes emellertid tydligt tala för att de nuvarande folkskoleseminarierna fortfarande vore behövliga.

I skrivelse den 12 augusti 1940 hade *styrelsen för Sveriges folkskolläraryrkesförbund* hemställt, att Kungl. Maj:t ville låta utreda frågan om lämpligheten av att något eller några av de folkskoleseminarier, som kunde komma att indragas, omändrades till högre läroanstalter för studiebegåvad mognare ungdom, framförallt landsbygdens. Då överstyrelsen enligt det anförda ansåge, att intet folkskoleseminarium för närvarande kunde indragas, saknade överstyrelsen anledning att närmare yttra sig över den väckta frågan.

Såsom framginge av utredningen, framhåller *skolöverstyrelsen* vidare, hade utvecklingen på folkskolans område lett till att intagningen av elever

vid folkskoleseminarierna nu borde helt inställas under ett eller möjligen ett par år men därefter åter ske i åtminstone normal omfattning. Folkskoleseminarierna hade på grund härav nu att motse en rätt bekymmersam övergångsperiod, då verksamheten under ett par år komme att successivt minska för att sedan åter öka. Överstyrelsen hade övervägt, huruvida någon ändring av seminariernas organisation vore behöflig och genomförbar under denna övergångstid. Någon temporär indragning av något seminarium syntes emellertid icke kunna genomföras, då seminarieverksamheten redan om ett par år skulle börja återuppbyggas och då man därefter vore i behov av hela den nuvarande organisationen.

Seminarieundervisningen komme nämligen hela tiden att pågå, enär de nuvarande seminarieklasserna icke hunne avvecklas, förrän nya åter skulle intagas. Vidare måste man räkna med att de relativt stora övningsskolorna vid folkskoleseminarierna för en så kort tid icke kunde avvecklas och åter byggas upp. Stora problem skulle i så fall även uppstå, då det gällde att på annat sätt skaffa anställning åt övningsskolornas lärare. Ej heller syntes det böra ifrågasättas, att seminarieeleverna från två seminarier sammanfördes till gemensam undervisning, om övningsskolorna bibehölles. De ekonomiska fördelarna av en sådan anordning bleve så små, att de icke kunde uppväga de nackdelar, som ur pedagogiska och andra synpunkter åtföljde anordningen. För seminarieeleverna skulle en förflyttning till annat seminarium i allmänhet medföra beklagliga konsekvenser. Överstyrelsen hade sålunda kommit till den uppfattningen, att undervisningen vid de olika seminarierna borde fortgå under övergångstiden i den minskade utsträckning, som det ringa antalet seminarieklasser förorsakade. Härvid vore emellertid att märka, att storleken av den nuvarande seminarielärarkåren vore anpassad efter ett större antal klasser. Övningsskollärarna komme visserligen att under övergångstiden få full tjänstgöring, men varken lektorerna eller övningslärarna kunde helt utnyttjas för undervisningen vid seminarierna. Dessa lärare finge därför givetvis vara beredda på att få sin tjänstgöring utfylld genom undervisning i andra läroanstalter. I vissa fall kunde en transport till annan tjänst äga rum. Överstyrelsen, som gjort en utredning rörande dessa förhållanden, komme i annat sammanhang att närmare ingå på denna fråga.

Folkskolans besparingssakkunniga hade föreslagit, att fortbildningskurser skulle anordnas vid seminarierna för vissa sådana lärare, som på grund av rationaliseringsåtgärder blivit placerade vid sämre skolform än tidigare. Därest dessa kurser komme till stånd, bleve behovet av seminariernas bibehållande större, och seminarielärarna kunde få sin tjänstgöring helt eller delvis utfylld. Överstyrelsen återkomme härtill i det följande.

En annan omständighet, som talade för seminariernas upprätthållande under övergångstiden, vore, att en betydande ökning av antal efterprovningar vore att motse under den tid av arbetslöshet, som beräknades inträda. Redan nu vore efterprovningarna betungande för seminarierna, och det torde vara svårt att praktiskt ordna dessa vid ett mindre antal seminarier. Att begränsa efterprovningarna torde ej heller komma i fråga, då det måste anses vara en legitim strävan hos de arbetslösa lärarna att söka höja sina betyg och därmed sina möjligheter att erhålla arbete.

Förslag om den fyraåriga seminarielinjens avveckling.

Styrelsen för Sveriges folkskolläraryförbund har i en framställning angående folkskoleseminariernas organisation ifrågasatt en undersökning, huruvida icke tiden nu kunde anses vara inne för avveckling av folkskoleseminariernas fyraåriga linje.

Hela folkskollärarytbildningens förläggande till den tvååriga linjen innebure enligt styrelsens mening uppenbarligen avsevärda fördelar icke minst från synpunkten av statens kostnader. Genom att därvid i största utsträckning förlägga denna utbildning till de nuvarande folkskoleseminarierna i universitets- och högskolestäder skulle vidare skapas ökad möjlighet för kontakt och samarbete med de förnämsta härdarna för nationens vetenskapliga och kulturella bildning, en vinst, vars betydelse ej kunde överskattas, när det gällde lärare, som hade att föra bildningen vidare till folkets stora flertal. Styrelsen har vidare anført, att det fyraåriga folkskoleseminariets ofta betonade uppgift som läroanstalt för studiebegåvad yngre ungdom, särskilt från landsbygden, tidigare hade varit obestridlig men under de senaste årtiondena allt mera förlorat i betydelse, icke minst genom de talrika läroanstalter för högre undervisning, som numera funnes spridda över hela landet.

Skolöverstyrelsen har avstyrkt framställningen.

Innan 1936 års seminarieorganisation genomfördes, hade endast tillfälliga ettåriga studentkurser funnits vid seminarierna. Deras antal hade växlat. Vid mitten av 1920-talet, då såväl seminariernas antal som ock utexaminationen av folkskollärare varit avsevärt större än nu, hade åtskilliga sådana kurser varit i verksamhet. Under åren närmast före 1936 hade emellertid funnits studentkurser endast vid seminarierna i Stockholm och Växjö eller vid ettdera av dessa båda seminarier. Genom 1936 års beslut hade studentkurserna blivit tvååriga och inordnats såsom en fast del i seminarieorganisationen.

Under de första åren av den nya studentlinjens tillvaro hade tillströmningen av sökande till denna linje visat sig vara ganska svag, och vid vissa seminarier hade klasserna icke kunnat fyllas på annat sätt än genom överflyttning av sökande från andra seminarier. Tillströmningen hade sedan dess blivit starkare men hade icke på långt när kunnat jämföras med tillströmningen till den fyraåriga linjen. Gallringen av de sökande hade därför varit avsevärt hårdare vid denna senare linje. Studentlinje funnes vid fem seminarier, och den hittillsvarande rekryteringen tydde icke på att det förelegat något behov av att antalet studentklasser hade bort vara större. Tvärtom torde man efter nu gjorda erfarenheter kunna säga, att en tillfredsställande rekrytering måhända kunde ha äventyrats, därest den fyraåriga linjen i större utsträckning varit ersatt med studentklasser.

Tanken på att bygga folkskollärarytbildningen helt på studentexamen hade icke varit främmande för överstyrelsen. Möjligheterna att realisera denna tanke ryckte givetvis närmare, allteftersom landsbygdens ungdom i ökad utsträckning gäves tillfälle att genomgå gymnasium. Att för närvarande avveckla den fyraåriga linjen syntes dock icke vara tillrådligt, om man önskade en så god rekrytering som möjligt till seminarierna. Som nyss nämnts, hade rekryteringen till den nuvarande studentlinjen knappast varit så god, som man önskat. Huru härmed komme att förhålla sig i

fortsättningen vore omöjligt att uttala sig om. Överstyrelsen ville endast påpeka, att även om intagningen vid seminarierna under de allra närmaste åren bleve inhiberad eller avsevärt inskränkt, så komme inom några år behovet av folkskollärare att stegras, och det torde vara synnerligen osäkert, om detta behov då skulle kunna fyllas av enbart studenter.

Överstyrelsen funne sig sålunda böra avstyrka folkskolläraryrkesförbundets framställning om den fyraåriga linjens avveckling. Överstyrelsen ville därvid även hänvisa till att den nuvarande organisationen helt nyligen fastställts av riksdagen samt att ifrågavarande riksdagsbeslut föregåtts av en av särskilda sakkunniga utförd omfattande utredning, varvid jämväl den av folkskolläraryrkesförbundet nu väckta frågan ingående diskuterats.

Remissyttranden.

I det föregående har erinrats, att *folkskolans besparingssakkunniga* i samband med sitt förslag rörande rationaliseringsåtgärder inom folkskolväsendet uttalat sig för, att all elevintagning inställdes läsåret 1941/42. I yttranden över de sakkunnigas förslag ha *vissa domkapitel* berört frågan om intagning av seminarieelever.

Domkapitlet i *Uppsala* har framhållit, att om elevintagning icke skedde vare sig nästa läsår eller det därpå följande, skulle av seminariernas fyra klasser återstå en enda, den fjärde; och sökande, som kanske efter kostsamma preparandkurser redan våren 1939 eller tidigare förklarats behöriga till inträde, skulle — till skada ej blott för dem själva — se möjligheten försvinna att ägna sig åt sitt tilltänkta livskall. En sådan anordning, att nya elever intogs 1942 och att, om det visade sig nödvändigt, nytt uppehåll i intagningen gjordes under ett därpå följande år, ansåge domkapitlet ur flera synpunkter vara lyckligare än ett sammanhängande avbrott i intagningen, även om den skulle medföra, att elever, intagna 1942 och utexaminerade 1946, finge gå arbetslösa något år *efter* avlagd examen.

Domkapitlet i *Växjö* har uttalat starka betänkligheter mot inställandet av all nyintagning av elever.

Det vore för skolväsendet i dess helhet nödvändigt att någon reserv av lärarkrafter finnes, emedan annars lätt en akut brist på vikarier kunde uppstå. Men alldeles särskilt måste det understrykas, att det för den stora skara av manlig och kvinnlig ungdom, som ämnade utbilda sig för lärarkallet, måste verka synnerligen nedslående, om under ett eller flera år varje möjlighet att vinna inträde vid seminarium upphörde. Redan nu vore ofta antalet inträdessökande betydligt större än antalet disponibla platser. En flerårig avstängning skulle medföra en orimlig köbildning och säkert avskräcka många önskvärda krafter. I många fall bleve det en fråga endast om arbetslösheten skulle komma att inträda före eller efter seminariekursen. Det senare vore i sådant fall att föredraga, ty även om den utexaminerade läraren ej omedelbart skulle få anställning, hade han dock vunnit ökade förutsättningar för fortsatta självstudier och jämväl fördelen att kunna ta vara på de möjligheter till vikariatstjänstgöring, som kunde yppa sig. Det borde också uppmärksammas, att om intagning av halva årsklasser medgäves — intill dess jämvikt vunnits — i stället för total avstängning, skulle dessa kunna bli verkliga elitgrupper både genom den starka gallringen vid inträdet och de ökade möjligheterna till indivi-

duell handledning. Domkapitlet ville sålunda understryka, att den enda rationella åtgärden i detta avseende vore intagande av halva årsklasser i de seminarier, som dock för framtiden komme att bli behöfliga, intill dess att behovet ökats i sådan grad, att deras verksamhet kunde återupptagas i full utsträckning.

Domkapitlen i *Lund* och *Karlstad* ha framfört liknande betänkligheter.

Domkapitlet i *Luleå* framhåller såsom sin mening, att inställandet av elevintagningen vid seminarierna i sista hand borde drabba de till övre Norrland förlagda läroanstalterna, där hittills övervägande delen av landsändans lärarkrafter fått sin utbildning.

Vederbörande *lärarorganisationer* ha uttryckt sin tillfredsställelse med anledning av de sakkunnigas uttalande till förmån för inställandet av elevintagningen.

Statskontoret har i yttrande över skolöverstyrelsens förut återgivna utredning påkallat mer vittgående åtgärder för anpassning av seminarieorganisationen efter de ändrade förhållandena. Statskontoret har anfört i huvudsak följande:

I syfte att erhålla en överblick över organisationen av folk- och småskoleseminarierna under budgetåret 1941/42 enligt skolöverstyrelsens förslag hade inom statskontoret nedan intagna sammanställning uppgjorts, utvisande dels det normala antalet klassavdelningar enligt den av 1936 års riksdag fastställda organisationen, dels ock det antal klassavdelningar, som skulle förefinnas vid seminarierna under budgetåret 1941/42. Därvid hade övningsskolorna icke medtagits.

Seminarium	Normala antalet klassavdelningar	Klassavdelningar under 1941/42
I. Folkskoleseminarier:		
1. Falun	6	3 (3 och 4 klass å den 4-åriga linjen) (2 klass å den 2-åriga linjen)
2. Göteborg	6	3 (2, 3 och 4 klass å den 4-åriga linjen)
3. Linköping	6	2 (3 och 4 klass å den 4-åriga linjen)
4. Lund	6	2 (d:o d:o)
5. Umeå	6	2 (d:o d:o)
6. Uppsala	6	2 (d:o d:o)
7. Kalmar	4	2 (d:o d:o)
8. Karlstad	4	2 (d:o d:o)
9. Luleå	4	3 (3 klass och två 4 klasser å den 4-åriga linjen)
10. Stockholm	4	3 (2, 3 och 4 klass å den 4-åriga linjen)
II. Småskoleseminarier:		
1. Strängnäs	2	1
2. Skara	2	Indrages temporärt
3. Landskrona	2	1
4. Härnösand	2	0
5. Växjö	2	0
6. Haparanda	3	1
7. Lycksele	3	1

Som skolöverstyrelsen i sin utredning erinrat, grundade sig överstyrelsens beräkningar rörande överskottet av folk- och småskollärare på så många osäkra faktorer, att storleken av sagda överskott icke med större säkerhet låte sig angivas för längre tid framåt. Särskilt syntes det statskontoret kunna ifrågasättas, om rationaliseringen av folkskoleväsendet kunde genomföras i så hastigt tempo som överstyrelsen förutsatt. Skulle så icke ske, medförde detta, att den av överstyrelsen beräknade arbetslösheten bland lärarna komme att fördela sig mera jämnt under en viss tidsperiod samtidigt som arbetslösheten emellertid skulle utsträckas över ett större antal år än beräknat.

Vad anginge folkskoleseminarieorganisationen, hade överstyrelsen räknat med ett överskott av folkskollärare till och med budgetåret 1946/47, även om intagning av elever vid folkskoleseminarierna tillsvidare icke skulle komma till stånd. I själva verket skulle under icke mindre än fyra budgetår (1941/42—1944/45) elevintagningen vid dessa seminarier kunna inställas, såframt under budgetåret 1945/46 så många elever intoges å den 2-åriga linjen, att dessa kunde förväntas täcka den beräknade bristen av lärarkrafter från och med budgetåret 1947/48. Detta skulle innebära, att undervisningen vid folkskoleseminarierna i det närmaste komme att upphöra under icke mindre än tre budgetår. Med hänsyn till den osäkerhet, som måste vidlåda varje bedömning av den framtida utvecklingen på förevarande område, torde emellertid en så betydande inskränkning i fråga om lärarutbildningen icke vara tillräddig. Det anförda belyste emellertid allvarigt i den nu inträdda situationen, vilken enligt statskontorets mening påkallade mera vittgående åtgärder i syfte att åstadkomma en anpassning av seminarieorganisationen efter de ändrade förhållandena än vad överstyrelsen föreslagit.

Med beaktande av de möjligheter, som förefunnes vid folkskoleseminarierna att åstadkomma en ökning av examinandernas antal genom att intaga fler elever i varje klassavdelning och att — utan alltför stora kostnader — anordna parallellundervisning, ansåge statskontoret starka skäl tala för att i nuvarande läge ett av dessa seminarier definitivt nedlades. Det seminarium, som därvid i främsta rummet borde komma i fråga, syntes vara Stockholmsseminariet. Beträffande detta seminarium syntes större svårigheter att på lämpligt sätt disponera skolfastigheten icke behöva uppstå. Ej heller syntes en omedelbar avveckling av övningsskolan giva anledning till betänkligheter. Vidare torde förhållandevis stora möjligheter föreligga för en överflyttning av de genom nedläggandet frigjorda lärarkrafterna till andra undervisningsanstalter inom orten.

Även om Stockholmsseminariet avvecklades, torde — såsom av den av överstyrelsen gjorda utredningen framginge — verksamheten vid de återstående seminarier komma att bli av mycket ringa omfattning under de närmaste fem budgetåren. Under sådana förhållanden torde det icke vara med god ekonomi förenligt att uppehålla en begränsad undervisning vid samtliga dessa seminarier, särskilt som enligt ämbetsverkets mening det komme att bli svårt att bereda seminarielärarna i de mindre städerna fyllnadsundervisning vid andra läroanstalter i erforderlig utsträckning. Statskontoret ansåge det därför allvarligt böra övervägas att härjämte temporärt nedlägga vissa av de återstående seminarier — förslagsvis tre eller fyra — under en övergångstid, som preliminärt kunde beräknas

omfatta minst fem budgetår. Detta syntes utan större olägenheter låta sig göra, om redan under budgetåret 1942/43 elever intoges vid de kvarvarande 4-åriga linjerna i den mån så visade sig behöfligt. Vilka seminarier, som temporärt borde kunna nedläggas, torde böra göras beroende av ytterligare utredning från överstyrelsens sida. Därvid syntes böra beaktas — utom lokala förhållanden — jämväl förefintliga möjligheter till överflyttning av de vid seminariet anställda ordinarie lärarna. Eleverna vid dessa seminarier — liksom vid Stockholmsseminariet — borde erhålla sin fortsatta utbildning vid annat seminarium. Jämväl övningsskolorna syntes kunna avvecklas och de ordinarie övningsskollärarna beredas tjänstgöring inom folkskoleväsendet å seminarieorten. Skulle i något fall en avveckling av övningsskolan åsamka vederbörande skoldistrikt svårigheter i fråga om anskaffande av undervisningslokaler syntes statsverket — efter prövning i varje särskilt fall — för sådant ändamål kunna upplåta erforderliga utrymmen inom seminariebyggnaden, vilka lokalers uppvärmning och rengöring det dock borde ankomma på skoldistriktet att bekosta.

Om, som statskontoret velat förorda, ett folkskoleseminarium definitivt indroges och tre eller fyra av de återstående temporärt nedlades, torde efter överflyttningen av lärjungarna till de kvarvarande seminarierna dessa under övergångstiden kunna drivas i ungefär normal omfattning, vilket måste ställa sig avsevärt gynnsammare i ekonomiskt hänseende än om organisationen i dess helhet behölls. Endast genom att helt nedlägga undervisningen vid en del seminarier torde — såvitt statskontoret kunde finna — mera betydande besparingar kunna åstadkommas genom överflyttning av lärarpersonal, stängning av lokaler m. m.

Med de förhållandevis vittgående temporära beskrifningar av seminarieorganisationen, som statskontoret ovan förordat, komme en överflyttning av lärarkrafter från seminarierna till andra delar av undervisningsväsendet att bli erforderlig. Lärarna vid de kvarvarande seminarierna kunde däremot — åtminstone vad anginge folkskoleseminarierna — genom överflyttningen av klassavdelningar förväntas erhålla tjänstgöring av någorlunda normal omfattning. I den mån sådan tjänstgöring icke kunde beredas vederbörande lärare torde — som överstyrelsen framhållit — fyllnadstjänstgöring anordnas vid å seminarieorten belägna högre statliga och kommunala läroanstalter. Då emellertid någon skyldighet icke förefunnes för de kommunala myndigheterna att bereda ordinarie lärare vid seminarierna dylik fyllnadstjänstgöring, torde som särskilt villkor för statsbidrag till avlöande av lärare vid de högre kommunala läroanstalterna under budgetåret 1941/42 böra föreskrivas, att vederbörande kommunala läroanstalt icke vägrat att i förekommande fall som timplärare anställa ordinarie lärare vid seminarium. Skoldistriktet borde även åläggas skyldighet att i förekommande fall som folkskollärare anställa övertalig övningsskollärare (jfr statsverkspropositionen till 1941 års riksdag, åttonde huvudtiteln, sid. 222—226).

I anledning av statskontorets förslag har *skolöverstyrelsen* i utlåtande den 26 februari 1941 yttrat bland annat följande:

Nedläggande av seminariet i Stockholm. Såsom av överstyrelsens utredning framginge, komme antalet för varje år avgångna folkskollärare att oavbrutet stegras under 1940- och 1950-talen. Med anled-

ning härav bleve ersättningsbehovet av folkskollärare, sedan den nu inträffade arbetslösheten avvecklats, så stort, att det syntes ovisst, om den nuvarande seminarieorganisationen bleve tillräcklig för att utexaminera det behöfliga antalet folkskollärare. Även om 100 à 150 lärartjänster varje år skulle komma att indragas, syntes behovet av nya lärare icke kunna tillfredsställas medelst ett färre antal seminarier än det nuvarande.

De siffror rörande den väntade läraravgången, som framlagts i överstyrelsens utredning, hade alltså övertygat överstyrelsen om att det skulle vara oklokt att nu definitivt nedlägga något folkskoleseminarium.

Statskontoret hade som skäl för sitt förslag om nedläggande av ett seminarium bland annat framhållit möjligheterna att åstadkomma en ökning av examinandernas antal genom att intaga fler elever i varje klassavdelning. Överstyrelsen ville med anledning härav erinra om att 1936 års riksdag fastställt maximiantalet elever per klass till 24 och att detta skett på grund av ett efter noggrann prövning framställt förslag av 1932 års seminarieakkunliga. Fastställandet av detta maximital vore en reform av stort pedagogiskt värde, och det skulle vara oklokt att nu åstadkomma en seminarieorganisation, som måhända kunde leda till att man måste avstå från detta värde.

Då överstyrelsen således ansåge sig böra avstyrka statskontorets förslag om nedläggande av ett seminarium, torde det icke vara behöfligt för överstyrelsen att här närmare diskutera, vilket seminarium som närmast bort komma i fråga, därest det hade visat sig nödvändigt att minska antalet seminarier. Överstyrelsen ville dock i korthet nämna, att överstyrelsen även i denna fråga vore av annan åsikt än statskontoret. Om ett seminarium skulle nedläggas, borde visserligen nedläggandet drabba ett av enkelseminarierna (Kalmar, Karlstad, Luleå, Stockholm). Men av dessa torde Stockholm icke böra ifrågakomma. Visserligen vore det sant, att det icke skulle möta större svårigheter att på lämpligt sätt disponera seminariets fastighet. Även i övrigt skulle naturligtvis en avveckling kunna ske i viss mån lättare i Stockholm än på annan ort. Men överstyrelsen kunde icke bortse från vissa andra ganska väsentliga omständigheter. Bland dessa borde särskilt nämnas, dels att Stockholm hade bildningsmöjligheter för seminarieeleverna av helt annan omfattning än de flesta andra städer, dels att antalet läraraspiranter från Stockholm vore så stort, att det måste anses redan ur denna synpunkt vara ändamålsenligt, att ett seminarium vore beläget där. Seminarierna i Kalmar, Karlstad eller Luleå torde därför komma i fråga för avveckling före seminariet i Stockholm.

Temporärt nedläggande av vissa folkskoleseminarier. Statskontoret hade föreslagit, att tre eller fyra folkskoleseminarier temporärt nedlades under en tid, som av statskontoret preliminärt beräknades omfatta fem budgetår.

En förutsättning för ett genomförande av statskontorets förslag syntes vara, som statskontoret framhölle, att nya elever vid de kvarvarande seminarierna intoges å fyraårig linje redan under budgetåret 1942/43. Säkert vore, att en sådan krympning av organisationen skulle medföra tvånget att sätta igång examinationen tidigare än eljest skulle vara behöfligt och att man således för att fylla ett kommande behov måste utexaminera nya lärare, innan ännu arbetslösheten blivit helt hävd. Ett sådant förfarande vore givetvis icke önskvärt.

Som framginge av överstyrelsens utredning, hade överstyrelsen varit inne på samma fråga som statskontoret nu diskuterat men ansett, att en sådan sammanslagning av seminarier icke vore önskvärd. Överstyrelsen vidhölle fortfarande denna åsikt. Om, som överstyrelsens utredning visade, en intagning av elever vid folkskoleseminarierna åter kunde ske år 1943, syntes det vara föga ändamålsenligt att avveckla övningsskolorna för att efter en så kort tid åter bygga upp dem, vilket förresten i vissa fall torde kunna medföra större svårigheter än avvecklingen. En avveckling av övningsskolan skulle dessutom medföra, att övningsskollärarna komme att placeras i seminarieortens folkskola och där i många fall undantränga folkskollärare samt därigenom ytterligare öka arbetslösheten.

Överstyrelsen hade i sin utredning förutsatt, att seminarielärare, som under övergångstiden icke kunde erhålla full tjänstgöring vid seminariet, skulle beredas fyllnadstjänstgöring inom annan läroanstalt på orten. Såvitt överstyrelsen kunnat finna, torde detta i regel kunna bli möjligt. Statskontorets förslag byggde däremot på att lärarna vid de nedlagda seminarierna skulle definitivt förflyttas till andra läroanstalter. Detta komme säkerligen att medföra betydande svårigheter. Visserligen hade liknande förflyttningar skett vid tidigare seminarieindragningar, men det hade i dessa tidigare fall alltid gällt ett successivt nedläggande, klass efter klass, och lärarförflyttningarna hade kunnat verkställas undan för undan under en längre period. Nu skulle däremot samtliga lärare vid tre à fyra seminarier på en gång förflyttas, vilket torde bli omöjligt. Överstyrelsen förutsatte nämligen, att man icke rimligen kunde låta dessa lärare, av vilka många gränat i tjänsten, först förflyttas till tillfällig tjänst på ett håll för att därefter först vid senare tillfälle erhålla definitiv ny placering på annat håll.

Då det icke kunde väntas, att riksdagen kunde hinna behandla frågan om anslag till seminarieverksamheten förrän mot slutet av riksdagsperioden, skulle ett eventuellt beslut om seminarieindragning enligt statskontorets förslag kunna fattas först så sent, att det bleve omöjligt att före höstterminens början vidtaga alla förflyttningar och andra nödiga anordningar. Sannolikt skulle i så fall en särskild indragningsstat behöva upprättas för de lärare, som ej kunnat beredas tjänstgöring, vilket i sin tur torde komma att medföra icke oväsentliga merkostnader i förhållande till vad överstyrelsen beräknat för lärarlöner under budgetåret 1941/42.

Redan detta torde vara ett tillräckligt skäl för överstyrelsen att icke biträda förslaget. Då överstyrelsen på grund av vad ovan sagts och på grund av vad överstyrelsen tidigare framhållit i sin utredning jämväl ur andra synpunkter ansåge det önskvärt, att intet folkskoleseminarium nedlades, finge överstyrelsen avstyrka statskontorets förslag på denna punkt.

S e m i n a r i e l ä r a r e s f y l l n a d s t j ä n s t g ö r i n g v i d a n n a n l ä r o a n s t a l t. Mot statskontorets förslag om skyldighet för kommunal myndighet att i förekommande fall som timlärare anställa ordinarie lärare vid seminarium hade överstyrelsen intet att erinra.

Till en början må framhållas, att staten genom att tillhandahålla seminarieutbildning för aspiranter på lärarbanan icke har beträffande dem inklätt sig någon garanti i fråga om deras utkomstmöjligheter på denna

bana. Det är på eget ansvar, som den enskilde väljer levnadsbana och skaffar sig utbildning för den. Denna synpunkt bör icke förbises vid prövningen av den föreliggande frågan om storleken av elevintagningen vid seminarierna. Vid bedömandet av denna fråga är det alltså icke lämpligt eller riktigt att skärskåda den enbart ur synpunkten av vilken intagning som kan vara tillräddlig för att efter en viss tidsperiod erhålla en lämplig jämvikt mellan tillgång och efterfrågan på lärare inom folkskoleväsendet. Erinras bör i övrigt om de synpunkter, som anförts av domkapitlet i Växjö och till vilka jag i stort sett kan ansluta mig.

För egen del är jag med hänsyn till det sagda tveksam om lämpligheten av stränga restriktioner på detta område. Under normala förhållanden hade sådana åtgärder knappast varit att förorda. Jag har emellertid kommit till den uppfattningen, att med hänsyn till rationaliseringsåtgärderna inom folkskoleväsendet det under nästa läsår kan vara befogat att undvika elevintagning vid folkskoleseminarierna i allmänhet. Ett undantag skulle jag emellertid vilja göra. Såsom av det föregående framgår, ha folkskolinspektörer och skoldistrikt i Norrbottens län framhållit önskvärdheten av att elever intagas höstterminen 1941 i första klassen vid folkskoleseminariet i Luleå. Som motiv härför har bland annat anförts, att lärare hellre gå arbetslösa i södra och mellersta Sverige än mottaga vikariat i de nordligaste delarna av landet, att folkskollärarkåren i dessa trakter därför — vilket ur flera synpunkter synes lämpligt — till största delen bör rekryteras bland bygdens eget folk samt att seminariet i Luleå enligt tillgängliga uppgifter huvudsakligen utbildat elever från Norrland till tjänstgöring i Norrbottens län. Vidare har framhållits, att en ökning av lärarbehovet är att under de närmaste åren emotse i Norrbottens län. Med hänsyn till vad sålunda anförts anser jag mig böra förorda, att elever intagas nästa läsår vid folkskoleseminariet i Luleå. Jag vill erinra, att svårigheterna beträffande lärarrekryteringen i de nordligare skoldistriktet gjort det nödvändigt att inrätta särskilda stipendier för seminariel elever, som förplikta sig att efter utbildningstiden åtaga sig tjänstgöring i dessa skoldistrikt.

Vid de övriga seminarierna torde däremot elevintagning icke böra förekomma nästa läsår.

Från lärarhåll har framställts förslag av innebörd, att beslut redan nu skulle fattas om inhiberande av elevintagningen jämväl för läsåret 1942/43. Med hänsyn till vad av mig redan anförts kan jag icke biträda detta yrkande. Det är mig icke möjligt att nu avgöra, om anledning föreligger att vidtaga motsvarande åtgärder för nämnda läsår; denna fråga bör sorgfälligt prövas i samband med anslagsberäkningarna för budgetåret 1942/43. I detta sammanhang vill jag erinra om att lagtima riksdagen i sin skrivelse 1940: 216 framhöll, att erfarenheten visat, att man — lika väl då det gällde utbyggandet av en organisation som då det vore fråga om en inskränkning av den — borde framgå med all nödig varsamhet.

Vid bifall till skolöverstyrelsens förslag rörande seminarieorganisationens omfattning komma, såsom framgår av tablån på sid. 11, de särskilda folkskoleseminarierna att under nästa läsår ha endast två å tre klasser i verksamhet mot i vanliga fall fyra å sex (övnings skolornas klassavdelningar äro icke medräknade). Vad småskoleseminarierna beträffar — jag återkommer i det följande till frågan om elevintagningen vid dessa läroanstalter — skulle enligt samma tablå vid ett par av dessa seminarier icke någon seminarieklass komma att vara i verksamhet vid ett genomförande av överstyrelsens förslag rörande seminarieorganisationens omfattning under nästa läsår. Det är ur skilda synpunkter uppenbart otillfredsställande att på detta sätt uppehålla endast partiellt arbetande läroanstalter, även om de lärare, som icke kunna erhålla sysselsättning i seminarieklasserna, kunna avdelas för andra arbetsuppgifter i seminariernas övnings skolor samt vid läroverk och andra läroanstalter. Alternativet är att under den av allt att döma jämförelsevis korta tid, varunder de nuvarande restriktionerna i fråga om elevintagningen böra vidmakthållas, koncentrera undervisningen till ett färre antal läroanstalter, d. v. s. till andra seminarier förflytta eleverna från de seminarier, som icke anses böra tills vidare uppehållas, och på vederbörande kommuner överlåta ansvaret för övnings skolorna vid sistnämnda seminarier. Eleverna skulle alltså få byta undervisningsmiljö och lärare under de sista åren av utbildningen omedelbart före sin examen och kommunen för en kortare tid övertaga utgifterna för undervisning av de barn, som besöka övnings skolan, med rätt att i vanlig ordning få statsbidrag till denna undervisning från de allmänna folkskoleanslagen. Ett sönderbrytande av seminarieorganisationen på detta sätt måste medföra betydande olägenheter icke blott för de kvarvarande seminarieeleverna utan även för övnings skolornas barn och för kommunernas folkskoleväsende. Dock skulle måhända åtgärder av denna art kunna vara motiverade, om besparingarna för det allmänna — alltså icke endast för staten — bleve så avsevärda, att de vid frågans bedömning måste falla utslaget. Då så icke synes i varje fall för nästa läsår kunna bli fallet, anser jag mig icke böra nu förorda en provisorisk sammanslagning av vissa seminarier. Om man icke är beredd att vidtaga en definitiv ändring i seminarieorganisationen, syftande till en koncentration av verksamheten till ett mindre antal seminarier med möjligheter till utvidgning av dessa seminariers verksamhet vid förefallande behov, framstår vid sådant förhållande skolöverstyrelsens linje för närvarande som den enda framkomliga. Då spørsmålet om en mer omfattande omläggning av seminarieverksamheten lämpligen bör övervägas först i samband med frågan om ändringar i lärarutbildningens anordning och nämnda spørsmål därför icke kan nu upptagas, måste jag i nuvarande läge ansluta mig till skolöverstyrelsens förslag och alltså avstyrka statskontorets mer långtgående yrkanden.

Såsom av det föregående framgår, har av en lärarsammanslutning framställts förslag om avveckling av seminariernas fyraåriga linje och övergång till tvåårig linje vid samtliga seminarier. Jag delar i detta avseende överstyrelsens uppfattning och kan alltså icke nu ifrågasätta en utredning med avsedda syfte. Vidare har enligt det föregående ifrågasatts utredning av frågan om en omändring till högre läroanstalter för studiebegåvad mognare ungdom av något eller några av de folkskoleseminarier, som kunde komma att indragas. Jag saknar med den ståndpunkt, jag i det föregående intagit, anledning att nu ingå på denna fråga.

Vad statskontoret anfört rörande skyldighet för skoldistrikt att som timlärare anställa ordinarie seminarielärare har icke givit mig anledning till erinran. Jag hänvisar till vad i motsvarande hänseenden av mig yttras i proposition om vissa anslag till folkskoleväsendet.

b) Seminarielärarnas tjänstgöring under läsåret 1941/42.

Den efterföljande framställningen har avseende på lärare icke blott vid folkskoleseminarierna utan även vid småskoleseminarierna.

Såsom en följd av den inskränkning av seminariernas verksamhet, som ifrågasattes för nästa läsår, kunna en del av seminarielärarna icke under nämnda läsår erhålla full tjänstgöring. Detta gäller dock ej övningsskollärarna, vilka ha sin huvudsakliga sysselsättning förlagd till övningsskolan, men däremot åtskilliga *ä m n e s l ä r a r e* (lektorer och adjunkter samt ämneslärare på övergångsstat) och *l ä r a r e i ö v n i n g s ä m n e n*.

Skolöverstyrelsens förslag.

Ä m n e s l ä r a r e. *Skolöverstyrelsen* framhåller, att ämneslärartjänster, som vore eller komme att bli lediga, givetvis icke för närvarande borde tillsättas med nya ordinarie innehavare. Likaledes borde vikarieförordnande undvikas i de fall, då en lärare vore tjänstledig och hans tjänstgöring kunde övertagas av andra vid seminariet redan anställda lärare.

En av överstyrelsen gjord undersökning rörande ämneslärarnas blivande tjänstgöring under läsåret 1941/42 gåve vid handen, att en stor del av dessa lärare kunde beredas full tjänstgöring. För åtskilliga funnes emellertid endast sysselsättning av mindre omfattning, och några komme sannolikt att bli helt överflödiga. Dessa sistnämnda borde antingen förflyttas till motsvarande befattning vid annan läroanstalt eller också under läsåret beredas full tjänstgöring över stat vid sådan anstalt. Vad beträffade dessa lärares avlöning, behövdes inga särskilda bestämmelser, då tillämpliga föreskrifter redan funnes.

I sådant fall, då en ämneslärare kunde erhålla endast partiell tjänstgöring vid sitt seminarium, borde fyllnadstjänstgöring i möjligaste mån beredas honom vid annan läroanstalt. Naturligtvis borde de lärare, som på detta sätt finge sin tjänstgöring förlagd till två olika läroanstalter, icke erhålla vare sig lägre eller högre avlöning än om de tjänstgjort enbart vid

seminariet. Detta torde vara så givet, att särskild föreskrift därom icke vore behöfelig. Däremot syntes det icke vara lika självklart, huru avlöningen i sådant fall skulle utbetalas. Tre alternativ vore därvid tänkbara: 1) avlöningen utbetalades fortfarande i sin helhet vid seminariet; 2) kostnaderna fördelades på de båda anstalterna i förhållande till den tjänstgöring, som läraren bestrede vid dem; 3) den läroanstalt, där läraren fullgjorde fyllnadstjänstgöring, betalade för denna tjänstgöring timplärläroarvode, under det att seminariet bestrede så stor del av lärarens avlöning, att hans sammanlagda löneförmåner uppginge till vad han skulle ha uppburit vid full tjänstgöring vid seminariet.

Om kostnaderna för lärarens tjänstgöring ansåges böra belasta anslagen för båda de läroanstalter, där läraren tjänstgjorde, borde man välja något av de båda senare alternativen. Emellertid torde en fullt rättvis fördelning mellan anslagen icke kunna ske, vilketdera av alternativen man än valde. Och då det ur statsverkets synpunkt torde vara relativt likgiltigt, om kostnaderna fölle på det ena eller det andra anslaget, vore det måhända lämpligast att välja det första alternativet, som erbjöde det enklaste tillvägagångssättet. Då dock skäl talade för att kostnaderna i viss mån borde fördelas, ville överstyrelsen — som på denna punkt samrått med tjänstemän i riksräkenskapsverket — föreslå, att följande utbetalningssätt skulle tillämpas. Lärarens avlöning skulle utbetalas under läsårets lopp i sin helhet vid seminariet. Vid läsårets slut skulle rektor vid den läroanstalt, där läraren fullgjort fyllnadstjänstgöring, till seminariets rektor inleverera ett belopp, motsvarande vad läraren skulle ha uppburit, därest han varit anställd som timplärläroare vid anstalten. För transaktionen skulle givetvis därefter redogöras i läroanstalternas räkenskaper.

Då det gällde att bereda lärare fyllnadstjänstgöring vid annan läroanstalt, borde givetvis i första hand de allmänna läroverken ifrågakomma. Därest emellertid möjlighet till tjänstgöring icke förefunnes vid stadens läroverk, borde hinder icke möta att med vederbörande myndighets medgivande bereda lärare tjänstgöring vid kommunal skola på seminariorten. Även i sådant fall borde det betalningsförfarande, som ovan föreslagits, kunna tillämpas.

Överstyrelsen föresloge i annat sammanhang (jfr det följande), att fortbildningskurser skulle anordnas vid vissa seminarier och att seminarielärarna i första hand skulle anlitas såsom lärare vid dessa kurser. Härigenom skulle lärarnas sammanlagda tjänstgöring i viss mån utökas. Det vore tydligt, att lärarna vore skyldiga att åtaga sig denna tjänstgöring, om densamma infölle under läsåret och läraren eljest icke kunnat beredas full tjänstgöring.

På de sätt, överstyrelsen nu nämnt, syntes det bli möjligt att bereda full tjänstgöring åt flertalet — i bästa fall till och med samtliga — ämneslärare vid seminarierna. Vissa svårigheter torde dock kunna uppstå på de orter, där skolväsendet vore mindre utvecklat eller där övriga läroanstalter hade ett ringa antal lärare över stat. Det kunde därför hända, att några av seminariernas ämneslärare icke kunde erhålla full tjänstgöring. I sådana fall borde givetvis samma föreskrifter gälla, som tidigare vid liknande tillfällen utfärdats, nämligen att rektor och ordinarie lärare vid folk- och småskoleseminarium, där så påkallades av inskränkningar i seminariets verksamhet, och möjlighet ej föreläge att sysselsätta vederbörande för andra

undervisningsändamål, skulle kunna på därom av rektor gjord framställning av skolöverstyrelsen tilldelas tjänstgöring med mindre antal veckotimmar, än vad i sådant hänseende eljest vore föreskrivet.

L ä r a r e i ö v n i n g s ä m n e n. Dessa lärares avlöning växlar med antalet tjänstgöringstimmar (utom, såvitt angår seminarierna, avlöningen åt lärare i trädgårdsskötsel). *Skolöverstyrelsen* framhåller, under erinran härom, att en minskning i tjänstgöringen alltså kunde medföra ett avsevärt avbräck i lärarnas ekonomiska ställning och därjämte inverka menligt på deras pensionsförhållanden. Det vore därför naturligt, att övningslärarna vid seminarierna för närvarande hyste en ganska stor oro för framtiden, såsom framginge av framställningar från svenska gymnastikdirektörsförbundet, styrelsen för svenska seminarieläraryöreningen och övningslärarorganisationernas centralråd, som erinrat om följande riksdagsuttalande från år 1937 (riksdagens skrivelse 1937: 469, sid. 15).

Enligt Kungl. Maj:ts av riksdagen nu godkända förslag till lönesystem för övningslärares avlönande skulle lärare i teckning, musik och gymnastik med lek och idrott vara garanterad lön för minst 9 veckotimmars undervisning samt lärarinna i kvinnlig slöjd garanteras lön för minst 6 veckotimmar. På denna punkt hade i motionsväg framförts dels yrkande om införande av en bestämmelse, att den lön, som vore förbunden med ordinarie övningslärtjänst vid ledigförklarandet, icke finge minskas för den utnämnde befattningshavaren vid eventuell reducering av antalet undervisningstimmar per vecka, dels ock förslag, att bestämmelse skulle fastställas om garanterad minimilön efter visst angivet antal veckotimmar för varje ledigförklarad övningslärtjänst. Riksdagen, som funne det ofrånkomligt, att övningslärares löner även i fortsättningen bleve underkastade växlingar år från år med hänsyn till ökning eller minskning i det för undervisningens bestridande erforderliga timantalet, ville dock göra det uttalandet, att det torde kunna förväntas, att statsmakterna skulle medverka till att på ett eller annat sätt bereda en tjänstinnehavare kompensation, därest timantalet på hans tjänst, exempelvis på grund av organisationsändringar, skulle undergå en varaktig minskning av mera betydande art.

Skolöverstyrelsen har för egen del hemställt, att frågan om ändring av avlöningssystemet för övningslärare måtte bli föremål för utredning samt att föreskrifter rörande övningslärares löne- och pensionsförhållanden under minskad tjänstgöring måtte utfärdas.

Vad i nyssnämnda framställningar framhållits rörande de för seminariernas övningslärares ofördelaktiga verkningarna av den senaste löneregleringen, vore icke överdrivet. Löneregleringen hade för dessa lärare i visst avseende medfört en bestämd försämring. Tidigare hade lönen icke varit på samma sätt glidande som nu, och om tjänstgöringen på grund av en begränsning av seminariernas verksamhet blivit mindre, hade lönen varit relativt oberoende därav. Så hade exempelvis en gymnastiklärares avlöning varit anpassad till en tjänstgöringsskyldighet av 26 veckotimmar. Läraren hade kunnat tilldelas ett visst antal timmar därutöver och för

dessa timmar fått särskilt arvode. Om däremot tjänstgöringen skulle ha sjunkit under 26 veckotimmar, hade detta icke inverkat på avlöningens storlek. Numera vore lönen däremot beräknad efter 30 veckotimmar och reducerades med 3 procent för varje veckotimmes minskning. Avdraget kunde på detta sätt stadgeenligt uppgå ända till 63 procent. En lärare i 21 lönegraden skulle sålunda utan egen förskyllan i värsta fall kunna få sin lön sänkt till ett belopp knappt motsvarande 3 lönegradens.

Så länge ett seminariums organisation icke ändrades, underginge övningslärarnas tjänstgöring år från år mycket små växlingar, och även deras avlöning bleve under sådana förhållanden rätt konstant. Men som tidigare i denna skrivelse framhållits, vore seminariernas organisation sådan, att den vid behov skulle kunna inskränkas eller utvidgas. I det senare fallet kunde lärarens avlöning ökas, dock endast till en viss, i allmänhet snart uppnådd gräns. Vid en ytterligare utvidgning måste i stället nya lärare anställas. Vid en inskränkning kunde däremot lönen minskas avsevärt, och om inskränkningen utsträcktes över två eller flera år, kunde de ekonomiska verkningarna därav bli katastrofala för läraren.

Det stora ansvar, som lärarutbildningen vid seminarierna lade på övningslärarna, hade medfört, att dessa lärare i regel placerats i en något högre lönegrad än motsvarande lärare vid läroverken. De hade sökt sina nuvarande befattningar i hopp om att erhålla en högre avlöning, och de vore i regel mycket väl meriterade. Man kunde förstå deras oro för framtiden och deras besvikelse, när de nu bleve ekonomiskt lidande på grund av lönesystemets ofördelaktiga verkningar, och när de dessutom funne, att de vore de enda seminarielärare, som erhöle sin avlöning minskad på grund av begränsningen av seminariernas verksamhet.

Den oförskyllda löneminskning, som under de närmaste åren komme att drabba övningslärarna, borde givetvis, i enlighet med vad 1937 års riksdag uttalat, på något sätt motverkas eller kompenseras. Det hade varit önskvärt, om seminariernas övningslärare kunnat avlönas efter samma principer som de övriga lärarna i så måtto, att lönen icke varit glidande. Svårigheten att genomföra en sådan ändring låge i första hand däri, att samma system — med glidande skala — tillämpades för samtliga övningslärare inom undervisningsväsendet (med få undantag, exempelvis lärarna i trädgårdsskötsel).

Även om vissa skäl — bland annat de under nuvarande förhållanden högst betydande växlingarna i tjänstgöringens omfattning — talade för att seminariernas övningslärare skulle kunna avlönas efter ett annat system än övriga övningslärare, syntes det dock nödvändigt, att en eventuell ändring föreging av en utredning, som toge sikte på avlöningsförhållandena för samtliga övningslärare. Överstyrelsen ville i detta sammanhang erinra om vad 1939 års riksdag i skrivelse nr 320 (sid. 4) anført rörande en ifrågasatt utredning om övningslärarnas anställnings- och avlöningsförhållanden.

Flera skäl syntes alltså tala för att en snar utredning borde verkställas rörande övningslärarnas avlöningsförhållanden, varvid särskilt borde undersökas, huruvida icke avlöningen kunde göras mindre beroende än nu av växlingarna i tjänstgöringens omfattning. Då en sådan omläggning av löne-

systemet näppeligen torde kunna hinna komma till stånd före nästkommande läsår, ville överstyrelsen för läsåret 1941/42 föreslå, att lönekomensation för förlorade löneförmåner bereddés lärarna. Sådan lönekomensation borde emellertid komma i fråga endast i de fall, då vederbörande lärare icke kunnat beredas fyllnadstjänstgöring vid seminariet eller vid annan läroanstalt.

Några av övningslärarna vore i den lyckliga belägenheten, att deras tjänstgöring icke komme att nämnvärt beröras av seminariernas begränsning under läsåret 1941/42. Detta gällde dels de lärare, som hade sin huvudsakliga tjänstgöring i övningsskolan, dels lärarna i de övningsämnen, som varit av den omfattning, att seminariet tidigare varit i behov jämväl av icke-ordinarie lärare, vilka nu vid begränsningen av seminariets verksamhet kunde uppsägas. Övriga lärare komme att få sin tjänstgöring minskad, och åtskilliga av dem hade redan under innevarande läsår fått vidkännas sådan minskning. För dessa borde skolöverstyrelsen söka bereda fyllnadstjänstgöring. I enstaka fall kunde detta ske inom seminariet. Så kunde exempelvis en därtill kompetent lärare i hushållsgöromål eller teckning övertaga viss undervisning i slöjd, vartill i vanliga fall timlärare anlitas. Denna fyllnadstjänstgöring borde givetvis i sådant fall — ur såväl löne- som pensionssynpunkt — räknas såsom tillhörande lärarens ordinarie befattning.

I de flesta fall måste emellertid fyllnadstjänstgöringen fullgöras vid annan läroanstalt. Även i detta fall borde tjänstgöringen räknas, som om den fullgjorts i lärarens egen tjänst. I fråga om utbetalning av lärarens lön borde i sådant fall tillämpas samma förfaringsätt, som överstyrelsen föreslagit för ämneslärare i motsvarande fall. I överensstämmelse med vad överstyrelsen i det föregående föreslagit rörande ämneslärare, borde fyllnadstjänstgöring jämväl för övningslärare kunna förläggas till kommunal skola eller till fortbildningskurs.

Även om åtskilliga lärare på detta sätt kunde beredas komensation för den minskning, som skett i deras tjänstgöring vid seminariet, torde dock i många fall en sådan anordning icke bli möjlig. I sådana fall torde komensation i stället böra beredas i form av personligt lönetillägg i likhet med vad som skett år 1936 efter seminariernas omorganisation. I kungörelsen 1936:442 hade nämligen förordnats, att personligt lönetillägg skulle utgå till vissa övningslärare och i stort sett motsvara två tredjedelar av vederbörandes löneminskning. Löneminskningen hade uträknats genom jämförelse mellan lärarens avlöning vid avlöningstillfället och den avlöning, han skulle ha åtnjutit, därest tjänstgöringen omfattat ett timtal, motsvarande medeltalet timmar för hans tjänstgöring under en tidigare, i kungörelsen närmare bestämd tjänstgöringsperiod.

Då det nu gällde att avgöra, hur det personliga lönetillägget under nuvarande förhållanden skulle beräknas, borde man taga ställning dels till frågan om huruvida komensationen skulle vara fullständig eller endast partiell, dels till frågan om den tidsperiod, som borde läggas till grund för beräkningen av den tidigare tjänstgöringen. Vad den senare frågan beträffade, borde lämpligen en femårsperiod läggas till grund för beräkningarna, och denna torde böra omfatta läsåren 1935/36—1940/41. Visserligen kunde häremot invändas, att minskning av tjänstgöringen skett även under denna

tid, när intagningen av elever varit mycket begränsad åren 1935 och 1940, men å andra sidan kunde perioden icke skjutas längre tillbaka, om beräkningen skulle kunna gälla samtliga nuvarande lärare.

Vad därefter anginge frågan om kompensationens storlek, kunde goda skäl anföras för att det personliga lönetillägget skulle utgå med lika stort belopp som löneminskningen, i synnerhet som tjänstgöringen under jämförelseperioden 1935/41 icke varit av fullt normal omfattning. Under nuvarande omständigheter torde måhända dock kompensationen i överensstämmelse med föreskrifterna i ovannämnda kungörelse begränsas till två tredjedelar.

I kungörelsen 1936:442 finnes även viss föreskrift rörande de av kungörelsen berörda övningslärarnas pensionsunderlag och pensionsavgifter, innebärande att lärarnas pensionsförhållanden i stort sett icke skulle försämrats. Då det vore av vikt, att icke heller den nu förestående begränsningen av seminarieverksamheten skulle medföra försämring av de ordinarie övningslärarnas pensionsförhållanden, borde föreskrifter härom utfärdas i huvudsaklig överensstämmelse med vad som skett år 1936.

Remissyttranden.

Statskontoret har framhållit, att i anslutning till det av 1937 års riksdag gjorda uttalandet (se ovan) vissa åtgärder syntes böra vidtagas i syfte att förhindra, att de ordinarie övningslärarna behövde vidkännas alltför allvarliga rubbningar i sin ekonomi genom den sammankrympning av seminarieorganisationen, som blivit en följd av rationaliseringsåtgärderna inom folkskoleväsendet.

Skolöverstyrelsen hade i sådant hänseende förordat, att dessa lärare skulle kompenseras för två tredjedelar av minskningen av antalet veckotimmar i förhållande till medeltalet veckotimmar under »femårsperioden» 1935/36—1940/41. Häremot kunde invändas dels att icke alla övningslärare innehaft anställning vid seminarierna under sagda »femårsperiod», varför i dylika fall ett annat medeltal skulle få läggas till grund för beräkningarna, dels ock att, då övningslärarna normalt hade att räkna med en viss variation av årslönen, knappast tillräckliga skäl förefunnes att medgiva kompensation i fall, då undervisningen sjonke obetydligt under sagda medeltal, exempelvis från 32 till 30 veckotimmar. Statskontoret finge i stället föreslå, att kompensation medgäves om och i den mån undervisningen nedginge med mer än 20 procent under det högsta antal veckotimmar, som läraren visade sig ha undervisat vid seminariet under något av läsåren 1938/39—1940/41. Nedgången i antalet veckotimmar i förhållande till det sålunda reducerade veckotimmantalet borde kompenseras med två tredjedelar, därvid dock borde iakttagas, att i fall, då härvid icke erhöles jämnt antal veckotimmar, jämkning borde ske till närmast jämna tal. Statskontoret ville belysa det sagda med ett exempel. En ordinarie övningslärare, vilken under läsåren 1938/41 haft en undervisning av 31, 33, respektive 28 veckotimmar, kunde under budgetåret 1941/42 allenast erhålla 19 veckotimmars undervisning. Avlöningen till denne lärare borde beräknas på följande sätt. Först minskades det högsta timtalet under något av sagda läsår — i exemplet 33 veckotimmar — med 20 procent eller till 26,4 vecko-

timmar. Två tredjedelar av $(26,4 - 19 =)$ 7,4 veckotimmar utgjorde 4,93 veckotimmar. Denne lärare borde i enlighet med det ovan anförda under budgetåret ifråga äga uppbära avlöning, beräknad efter $(19 + 5 =)$ 24 veckotimmars tjänstgöring. Vad åter anginge beräkningen av tjänstår för pension och av pensionsavdrag, syntes så böra anses, som om med tjänsten varit förenad en tjänstgöring av det antal hela veckotimmar, som motsvarade det på nyss angivet sätt reducerade högsta timtalet under något av läsåren 1938/39—1940/41 (i det anförda exemplet 26 veckotimmar). Mot överstyrelsens förslag, att de övningslärare, vilka kunde beredas fyllnadstjänstgöring vid andra läroanstalter, skulle för denna tjänstgöring avlönas på samma sätt, som om tjänstgöringen fullgjorts å övningslärarens ordinarie tjänst vid seminariet, syntes intet vara att erinra.

Beträffande vissa av statskontoret gjorda uttalanden rörande tjänstgöringsförhållandena för ämneslärarna torde få hänvisas till sid. 13 i det föregående.

I anledning av statskontorets yttrande har *skolöverstyrelsen* förklarat sig vilja biträda statskontorets förslag om att till grund för beräkningarna av övningslärarens lönekompensation skulle läggas det högsta antal veckotimmar, som läraren visat sig ha undervisat vid seminariet under något av läsåren 1938/39—1940/41.

Vad beträffade lönekompensationens storlek, skulle vid bifall till statskontorets förslag lönekompensationen bli mindre än vad överstyrelsen föreslagit. Överstyrelsen ville emellertid erinra om att det av överstyrelsen framlagda förslaget haft sin förebild i de föreskrifter, som år 1936 utfärdades i ett liknande fall. Överstyrelsen kunde icke finna anledning föreligga att nu lämna övningslärarna en sämre lönekompensation än vid nämnda tidigare tillfälle, i synnerhet som risken för en minskad tjänstgöring för närvarande vore större än år 1936. Överstyrelsen ville därför vidhålla sitt förslag på denna punkt.

Allmänna lönenämnden har yttrat:

Någon skyldighet för seminarielärare att underkasta sig förflyttning till kommunal läroanstalt funnes icke stadgad, varför den ifrågasatta anordningen med beredande åt läraren av fyllnadstjänstgöring vid kommunal skola förutsatte, att läraren själv lämnat sitt samtycke till en dylik åtgärd.

I likhet med skolöverstyrelsen funne lönenämnden angeläget, att övningslärarna bereddades en mera tryggad ställning och att i detta syfte en utredning komme till stånd. Det syntes lönenämnden motiverat, att övningslärarna provisoriskt hölles skadeslösa för inträffande inkomstminskning till följd av nedgång i tjänstgöringens omfattning genom tillerkännande av personliga lönetillägg. Dessa lönetillägg syntes på sätt överstyrelsen ifrågasatt lämpligen kunna avvägas med tillämpning av de grunder, som kommit till uttryck i kungörelsen 1936: 442.

Även jag finner mig böra understryka, att det nuvarande systemet för avlöning av övningslärare är ägnat att framkalla obilliga konsekvenser

vid en sammankrympning av skolorganisationen med därav följande begränsning av tjänstgöringen för dessa lärare. Jag anser mig icke böra här ingå på frågan om en revision av det nuvarande lönesystemet — denna fråga faller i första hand under chefens för finansdepartementet bedömande — men har däremot icke något att erinra mot att de övningslärare vid folk- och småskoleseminarierna, som lida löneminskning på grund av den begränsade elevintagningen vid dessa läroanstalter, må komma i åtnjutande av skäligen lönekomensation. Denna komensation torde böra bestämmas i anslutning till de av statskontoret angivna riktlinjerna. Jag finner det emellertid knappast erforderligt, att särskilda författningsbestämmelser utfärdas härom. Lämpligen torde skolöverstyrelsen böra bemyndigas att efter prövning av förhållandena i varje särskilt fall meddela beslut om tillerkännande av lönekomensation, varvid emellertid nämnda riktlinjer torde böra tjäna till huvudsaklig ledning. Därest riksdagen lämnar utan erinran vad nu anförts, torde Kungl. Maj:t böra meddela den föreskrift i detta hänseende, som må befinnas erforderlig. Frågan om ändringar i gällande pensionsbestämmelser torde komma att i sinom tid anmälas av chefen för finansdepartementet.

Skolöverstyrelsens förslag, i vad det angår ämneslärare, anser jag mig kunna biträda. Vad allmänna lönenämnden yttrat torde dock böra beaktas. I övrigt hänvisar jag till vad jag i det föregående i dessa hänseenden anför.

c) Anslagsberäkningar.

Anslaget till avlöningar vid folkskoleseminarierna, nu 2,337,000 kronor, disponeras enligt en på sid. 505 f. i statsliggaren införd avlöningsstat.

De olika posterna i avlöningsstaten för folkskoleseminarierna har *skolöverstyrelsen* för budgetåret 1941/42 beräknat på följande sätt:

1. Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat. Den vid seminariet i Stockholm tjänstgörande ordinarie läraren i trädgårdsskötsel komme att avgå med pension vid innevarande budgetårs utgång, och överstyrelsen hade därför tagit under övertvägande, huruvida icke den sålunda ledigblivande tjänsten då skulle kunna indragas. Då det icke torde vara möjligt att i Stockholm erhålla en trädgård av den utsträckning, som vore önskvärd med hänsyn till undervisningen i trädgårdsskötsel, syntes trädgårdslärens arbete vid detta seminarium även i fortsättningen bli mindre omfattande än motsvarande lärares vid andra seminarier. Undervisningen i trädgårdsskötsel torde kunna uppehållas av timlärare, och överstyrelsen föreslog därför indragning av den ordinarie trädgårdslärartjänsten vid seminariet. Från och med budgetåret 1941/42 torde nämnda tjänst därför kunna utgå ur personalförteckningen. — Någon annan ändring i personalförteckningen vore icke erforderlig.

Vid beräkning av medelsåtgången på detta anslag för budgetåret 1941/42 hade överstyrelsen i överensstämmelse med nu gällande föreskrif-

ter tagit hänsyn till den verkliga belastningen, såvitt som denna redan nu varit möjlig att beräkna. Sålunda hade tjänstemännens löner beräknats med hänsyn till de löneklasser, inom vilka desamma verkligen komme att utgå. Såsom överstyrelsen tidigare meddelat, komme vissa lärare att under budgetåret 1941/42 få sin tjänstgöring helt förlagd till annan läroanstalt, och deras lön hade därför icke medräknats i här ifrågavarande anslag. Till de ordinarie befattningshavarnas löner torde komma att erfordras 1,715,600 kronor.

Som överstyrelsen tidigare framhållit, torde en del lärare icke kunna beredas full tjänstgöring vid seminarierna under budgetåret 1941/42. Dessa lärare skulle såvitt möjligt beredas fyllnadstjänstgöring vid andra läroanstalter, varvid de enligt det av överstyrelsen framlagda förslaget dock skulle erhålla sin lön vid seminariet, under det att läroanstalten, där fyllnadstjänstgöringen fullgjordes, skulle till seminariet inleverera ett belopp, motsvarande vad som skulle ha tillkommit lärarna i fråga, om de avlönats såsom timlärare. Överstyrelsen beräknade, att ett sammanlagt belopp av omkring 67,500 kronor på detta sätt komme att inlevereras. Om denna summa frändroges från den ovannämnda behövliga lönesumman, erhöles ett belopp av 1,648,100 kronor, vilket alltså skulle utgöra det för budgetåret 1941/42 behövliga anslaget till befattningshavarnas löner. Härefter torde även kunna rymmas eventuell personlig lönefyllnad åt vissa övningslärare. Med inberäkning av kallortstillägg och vikariatsersättning torde till bestridande av avlöningar till ordinarie tjänstemän erfordras ett belopp av 1,658,500 kronor.

2. Avlöningar till tjänstemän å övergångsstat. I personalförteckningen över tjänstemän å övergångsstat vore nu uppförda en adjunkt, en lärare i manlig slöjd och en lärare i trädgårdsskötsel. Läraren i manlig slöjd komme att avgå med pension vid innevarande budgetårs utgång. Övriga två lärare borde fortfarande vara upptagna å övergångsstaten. För deras avlöning vore en summa av avrundat 14,000 kronor erforderlig.

3. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t. Den föreslagna inskränkningen av klassavdelningarnas antal föranledde en minskning av posten till arvoden åt *seminarieläkare* med 3,800 kronor till 9,100 kronor, av posten till arvoden åt *seminariebibliotekarier* med 1,200 kronor till 7,000 kronor och av posten till arvoden åt *biträden på rektors-expeditionerna* med 1,000 kronor till 5,500 kronor.

I yttrande den 12 december 1940 hade skolöverstyrelsen meddelat, att sammanlagt 14 lärarkandidater skulle under budgetåret 1941/42 kunna erhålla sin provårsutbildning vid seminarium. Av dessa skulle 8 vara tvåtermins- och 6 enterminkandidater. Möjligen kunde dock antalet något ökas, i händelse enterminkandidaterna bleve flera. Om samma arvoden till lärare vid *provårsseminarier* beräknades som hittills, skulle de sammanlagda kostnaderna belöpa sig på 19,100 kronor. I årets statsverksproposition hade emellertid föreslagits, att arvodena till provårsföreståndare, lärare vid provårsläroverk och handledare skulle tillfälligt sänkas med en tredjedel. Skulle detta bli fallet, minskades de sammanlagda kostnaderna för provåret vid seminarierna till 13,000 kronor. Med anledning av att överstyrelsen i sina förslag rörande provårsläroverken räknat med de hittills

utgående arvodena, upptoge överstyrelsen i förslaget till avlöningsstat 19,100 kronor.

Till tilläggsarvoden åt lärare vid de vid vissa seminarier anordnade kurserna för utbildande av kyrkomusiker vore oförändrat anslag 6,200 kronor behövt. I statsverkspropositionen till 1941 års riksdag hade emellertid ifrågasatts en begränsning av antalet kursorter. Skulle detta ske och nya kurselever intagas endast på tre orter i stället för fyra, skulle detta medföra, att undervisning finge anordnas för tvenne årskurser vid vardera av de tre seminarier, till vilka kompletteringskurser fortfarande skulle vara förlagda, men för endast en årskurs — den äldre — vid seminariet på den kursort, där ingen intagning av nya elever skulle äga rum. Besparingen skulle belöpa sig på omkring 750 kronor.

Det sammanlagda anslagsbeloppet på här förevarande post, arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, skulle enligt beräkningarna här ovan böra uppgå till (9,100 + 7,000 + 5,500 + 19,100 + 6,200 =) 46,900 kronor.

4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal. Enligt de nya reglerna för statuppställningen skulle under denna rubrik även räknas kostnaderna för avlöningar åt vikarier på vakanta tjänster och vikarier för tjänstlediga ordinarie befattningshavare. Med anledning härav komme denna anslagspost att ökas avsevärt. Till sådana extra ordinarie lärare, extra lärare och timlärare, vilka icke tjänstgjorde som vikarier, samt till extra ordinarie vaktmästare beräknades, om pensionsavdragen frånräknades, ett belopp av 60,700 kronor vara behövt. Härei inginge även kallortstillägg. Detta betydde en minskning i förhållande till det nu utgående anslaget med omkring 37,000 kronor.

Till vikarier å vakanta tjänster torde behövas 26,300 kronor. Svårare vore att beräkna det belopp, som erfordrades för vikarier vid tjänstledighet för ordinarie tjänstemän. Måhända kunde för detta ändamål ett belopp av omkring 90,000 kronor visa sig vara tillräckligt. Här förevarande anslagspost torde sålunda böra uppföras med (60,700 + 26,300 + 90,000 =) 177,000 kronor.

5. Rörligt tillägg. Enligt överstyrelsens beräkningar komme rörligt tillägg under budgetåret 1941/42 att utgå på 2,002,000 kronor. Om tillägget beräknades utgå med 15 procent, skulle sålunda å här förevarande post föreligga ett anslagsbehov av 300,300 kronor.

På grund av vad sålunda anförts har överstyrelsen beräknat förevarande anslag för budgetåret 1941/42 till 2,196,700 kronor.

Jag har intet att erinra mot förslaget om uteslutande ur personalförteckningen av befattningen som lärare i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminariet i Stockholm. I denna förteckning torde härförutom böra vidtagas den ändring, som föranledes av att den på övergångsstat uppförde läraren i manlig slöjd avgår med pension med innevarande budgetårs utgång.

Mot skolöverstyrelsens anslagsberäkningar, vid vilka de nu gällande principerna för uppställning av avlöningsstater beaktats, har jag icke funnit

anledning till erinran. Dock torde medel till avlöning åt lärare på övergångsstat bära inräknas i anslagsposten till avlöning till ordinarie tjänstemän. Vidare torde för arvoden till lärare vid provårseminarier med hänsyn till den i 1941 års åttonde huvudtitel föreslagna tillfälliga reduktionen av sådana arvoden bära beräknas ett belopp av 13,000 kronor. Till tilläggsarvoden åt lärare vid kurser för utbildande av kyrkomusiker synes bära anvisas tillhoppa 5,600 kronor. Den jämkning i skolöverstyrelsens förslag vad elevintagningen beträffar, som av mig i det föregående ifrågasatts, torde icke behöva medföra någon omräkning av avlöningsstaten. Jag föreslår, med hänsyn till vad sålunda anförts, att förevarande anslag för nästa budgetår bestämmas till 2,190,000 kronor, vilket innebär en anslagsminskning med 147,000 kronor.

3. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Omkostnader.

Till detta ändamål utgår under innevarande budgetår ett förslagsanslag av 238,000 kronor, av vilket ett belopp av 233,000 kronor disponeras på sätt av det efterföljande framgår.

Skolöverstyrelsen har för nästa budgetår hemställt om ett anslag av 239,500 kronor, att disponeras i enlighet med följande omkostnadsstat (de för innevarande budgetår anvisade beloppen angivas inom parentes):

Utgifter:

1. Sjukvård m. m., <i>förslagsvis</i>	kronor	6,000	(—)
2. Expenser, <i>förslagsvis</i>	»	218,000	(210,000)
3. Övriga utgifter:			
a. Trädgårdarnas underhåll och skötsel, <i>förslagsvis</i>	kronor	34,200	(32,600)
b. Särskilda kurser och föreläsningar m. m., <i>förslagsvis</i>	»	2,600	(3,500)
		36,800	(36,100)
4. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>	»	1,000	(6,500)
	Summa kronor	261,800	(252,600)

Särskilda uppbördsmedel:

1. Upplåtelse av lokaler, ersättning för lyse m. m.	kronor	3,600	(3,600)
2. Inkomster för trädgårdarna	»	18,700	(16,000)
	Nettoutgift kronor	22,300	(19,600)
		239,500	(233,000)

Av skolöverstyrelsens utlåtande inhämtas, att beräkningarna verkställts med ledning av från rektorerna infordrade uppgifter och att överstyrelsen bemödat sig att med hänsyn till de föreliggande ekonomiska förhållandena begränsa medelsanvisningen så långt detta varit möjligt.

Skolöverstyrelsens anslagsberäkningar ha icke givit mig anledning till erinran. Den ökning av seminarieorganisationen utöver skolöverstyrelsens förslag, som föranledes av bifall till mitt förslag om intagning av elever nästa läsår vid seminariet i Luleå, torde icke behöva medföra rubbning i överstyrelsens ifrågavarande beräkningar. Jag föreslår, att för budgetåret 1941/42 till omkostnader vid folkskoleseminarierna anvisas ett förslagsanslag av i avrundat tal 240,000 kronor, innebärande en anslagshöjning med 2,000 kronor.

4. Reservationsanslaget till Folkskoleseminarierna:

Materiel, böcker m. m.

För innevarande budgetår har till ifrågavarande ändamål anvisats ett reservationsanslag på 50,000 kronor. För vartdera av budgetåren 1938/39 och 1939/40 utgjorde anslaget 74,000 kronor. *Skolöverstyrelsen* framhåller, att anslagsberäkningen för innevarande budgetår sålunda inneburit en för seminarierna mycket kännbar reduktion. Rektorerne hade emellertid lojalt funnit sig häri och i stort sett icke yrkat på någon större anslagshöjning för kommande budgetår. Deras sammanlagda anslagskrav slutade på ungefär 53,000 kronor. Med hänsyn till att seminariernas verksamhet nu komme att ytterligare begränsas, torde någon minskning av anslaget måhända böra ske. Denna minskning kunde dock ej uppgå till något större belopp, i synnerhet icke om de av överstyrelsen föreslagna fortbildningskurserna bleve verklighet (jfr det följande). Överstyrelsen ville därför föreslå ett belopp av minst 45,000 kronor.

Då jag i det följande ifrågasätter, att de av skolöverstyrelsen förordade fortbildningskurserna endast i begränsad omfattning skola anordnas, torde det vara tillräckligt, om detta anslag för nästa budgetår bestämmes till det i riksstatsförslaget beräknade, d. v. s. till 40,000 kronor. Anslagssänkningen i jämförelse med medelsanvisningen för innevarande budgetår utgör 10,000 kronor.

5. Anslaget till Folkskoleseminarierna:

Stipendier.

Vid bifall till det i det följande framlagda förslaget om ersättande av de ur detta anslag utgående stipendierna med understöd i form av studielån behöver anslaget icke uppföras i riksstaten för budgetåret 1941/42. Anslaget utgör nu 56,000 kronor.

6. Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna:

Avlöningar.

a) Seminarieorganisationen.

Enligt beslut av 1936 års riksdag skola småskoleseminarierna vara organiserade enligt följande grunder. Seminarierna skola vara till antalet sju, därav tre skola vara anordnade såsom dubbelseminarier och fyra tills vidare såsom enkelseminarier. De tre dubbelseminarierna, vilka skola vara förlagda till Strängnäs, Skara och Landskrona, skola omfatta vardera två tvååriga linjer. Av enkelseminarierna skola två, Härnösand och Växjö, vara utrustade med enkla tvååriga linjer och två, Haparanda och Lycksele, med enkla treåriga linjer.

Den *normala organisationen* innebär alltså, att samtidigt åtta tvååriga och två treåriga seminarielinjer skola vara i funktion. Jämlikt nu gällande stadga för småskoleseminarierna, 1938:42, må i varje klass eller avdelning av klass icke intagas fler elever än att hela antalet samtidigt undervisade uppgår till högst 24, där ej skolöverstyrelsen på grund av särskilda förhållanden medger undantag. Examinationskapaciteten är alltså normalt 240 examinander per år.

Den av 1936 års riksdag beslutade organisationen har trätt i successiv tillämpning från och med läsåret 1936/37.

Intagningen av elever i nybörjarklasserna från och med nämnda läsår framgår av följande sammanställning:

Seminarium	L ä s å r				
	1936/37	1937/38	1938/39	1939/40	1940/41
Haparanda	12	—	15	21	—
Härnösand	12	12	15	24	—
Landskrona	12	24	24	24	20
Lycksele	12	12	15	24	—
Skara	12	12	15	24	—
Strängnäs	12	12	15	24	20
Växjö	—	—	24	24	—
Summa	72	72	123	165	40

Lärarbehovet och examinationens omfattning.

Skolöverstyrelsen har föreslagit, att inga nya elever skola intagas vid småskoleseminarierna under nästa läsår.

Skolöverstyrelsens utredning rörande behovet av småskollärarinnor för den närmaste femårsperioden bygger på de uppgifter, som folkskolans besparingssakkunniga i sitt förutnämnda betänkande lämnat rörande de be-

räknade ändringarna beträffande antalet tjänster för lärare med småskolekompetens under samma period. Skolöverstyrelsens prognos rörande lärarbehovet för den närmaste framtiden kan sammanfattas sålunda:

Läsår	Läraryöverskott (+) resp. brist (—)	Avgång	Nya lärare
1940/41	+ 386	— 380	+ 108
1941/42	+ 643	— 383	+ 149
1942/43	+ 609	— 355	+ 93
1943/44	+ 319 ¹⁾	— 375	0 ¹⁾
1944/45	— 82 ¹⁾	— 431	0 ¹⁾
1945/46	— 484 ¹⁾	— 433	0 ¹⁾

Ehuru beräkningarna vore approximativa, yttrar överstyrelsen, torde de dock vara tillräckligt tillförlitliga för att man skall därur kunna dra den slutsatsen, att en rätt betydande arbetslöshet komme att förefinnas under de närmaste åren men att denna skulle kunna hävas inom en relativt kort tidrymd. Vidare kunde man av de gjorda beräkningarna utläsa, att någon examination av nya elever icke borde ske förrän tidigast år 1944 och då endast i inskränkt omfattning. Därav följde, att någon intagning av elever vid småskoleseminarierna icke borde äga rum 1941, och att intagning av elever år 1942 borde ske endast i begränsad omfattning. Därefter syntes intagningar kunna ske i full utsträckning.

Överstyrelsen har i detta sammanhang uttalat sig rörande den tidigare rådande arbetslösheten bland lärarinnor med småskolekompetens.

I mitten av 1930-talet hade man kunnat skönja ett slut på denna arbetslöshet. År 1936 hade överstyrelsen företagit en grundlig undersökning för att utröna omfattningen av det ännu kvarstående läraryöverskottet, vilken undersökning givit till resultat, att 300 småskollärare våren 1936 varit i verklig mening arbetslösa. Med ledning av detta undersökningsresultat kunde man beräkna, att den tidigare förefintliga arbetslösheten bland småskollärarna borde ha varit hävd under läsåret 1939/40. Tyvärr hade emellertid detta tillstånd redan innevarande läsår bytts i en ny arbetslöshet, försäskad av de omfattande besparingsåtgärderna.

Resultaten av dessa beräkningar motsades i viss mån av de erfarenheter rörande tillgången på småskollärarinnor, som vunnits under läsåret 1939/40, då anspråken på vikarier vid folkskolorna varit osedvanligt höga på grund av att ett stort antal folkskollärare varit inkallade till militärtjänst. Under denna tid hade nämligen ett mycket stort antal småskollärarinnor tjänstgjort såsom vikarier på folkskollärartjänster, vilket tydde på att tillgången på lärarinnor varit större än vad tidigare beräknats. Förklaringen härtill syntes vara den, att en mängd småskollärarinnor, vilka lämnat lärarbanan och under vanliga förhållanden icke skulle ha stått till förfogande, ansett sig manade att vid den under läsåret 1939/40 rådande stora lärarefterfrågan rycka in såsom vikarier. Att en sådan andrahandsreserv funnits och alltjämt funnes, vore icke att förundra sig över, då tidigare ett stort antal lärarinnor för varje år lämnat lärarbanan på grund av äktenskap eller av

¹⁾ Under förutsättning, att inga nya seminarieelever skulle intagas åren 1941—43.

andra orsaker. När nuvarande kristid vore över, torde större delen av dessa lärarinnor åter komma att försvinna från lärarbanan. Att de icke under normala förhållanden skulle ha gjort anspråk på tjänstgöring, framginge bland annat därav, att de icke anmält sig vid den arbetslöshetsräkning, som överstyrelsen företagit år 1936. Uppgifter, som infordrats från folkskolinspektörerna under höstterminen 1940, då inkallelserna ej varit så omfattande, visade också, att de flesta av de nu omtalade lärarinnorna åter trätt tillbaka och icke ämnade deltaga i den vanliga konkurrensen om lärarbefattningarna.

Det senast anförda visade, att de erfarenheter rörande lärartillgången, som gjorts under läsåret 1939/40, icke behövde tydas så, att 1936 års undersökning över arbetslösheten skulle ha — trots den noggrannhet, varmed den utförts — givit missvisande resultat. De visade däremot, att man även under tider utan arbetslöshet bland småskollärarna hade tillgång till en reserv av lärarinnor, som under vanliga förhållanden icke gjorde anspråk på tjänstgöring men i extraordinära fall eller vid tillfälliga vikariat på hemorten kunde ställa sig till förfogande. Någon brist på sådana lärarinnor, som under alla omständigheter stått till förfogande, vågade överstyrelsen dock icke räkna med. Vissa tecken tydde nämligen på att en del av de lärarinnor, som lämnat banan, nu åter sökte sig dit. Många lärarinnor av denna kategori hade nämligen under den gångna terminen anmält sig hos arbetsförmedlingarna. Rörande denna fråga kunde överstyrelsen lämna följande upplysningar.

Under september och oktober månader 1940 hade hos arbetsförmedlingen för varje vecka varit anmälda cirka 400 småskollärarinnor, av vilka dock cirka 100 anmält sig vilja mottaga tjänstgöring endast inom visst begränsat område. Då emellertid en del av dessa anvisats tjänstgöring, en del anmält sig på flera förmedlingsbyråer och därför blivit dubbelförda samt slutligen en del icke genast återkallat sin ansökan efter erhållen anställning, kunde de nämnda siffrorna givetvis icke vara ett mått på arbetslösheten. Överstyrelsen hade från arbetsmarknadscommissionen erhållit del av ansökningarna för de under en bestämd vecka anmälda lärarna och ur vissa synpunkter bearbetat detta material. Därav framginge, att av 390 anmälda småskollärarinnor 75 utexaminerats år 1920 eller dessförinnan. Samtliga årgångar från 1902 funnes därvid representerade. Ett 30-tal av lärarinnorna vore 50 år och däröver. Ännu mer belysande vore redogörelserna för de anmäldas föregående tjänstgöring. Cirka 100 hade sammanhängande avbrott på 5 år eller mera i sin tjänstgöring och för omkring 75 omfattade avbrotten 10 år eller mera. Denna undersökning visade sålunda, att en del äldre lärarinnor, som under lång tid icke sysslat med lärarverksamhet, nu sökte sig tillbaka till skolan. I åtskilliga fall vore deras betyg synnerligen släta, vilket jämte deras ålder och de långa avbrotten i tjänstgöringen torde göra, att dessa lärarinnor knappast kunde betraktas annat än såsom en reservtillgång.

Seminarieorganisationens omfattning m. m.

Skolöverstyrelsen har förklarat sig anse, att man för närvarande icke kan definitivt nedlägga något småskoleseminarium. Överstyrelsen har dock förordat ett temporärt nedläggande av småskoleseminariet i Skara.

Av det förut anförda framginge, yttrar skolöverstyrelsen, att någon in- tagning av elever år 1941 icke borde äga rum, och att sälunda seminariernas verksamhet under läsåret 1941/42 bleve mycket begränsad. Från och med år 1942 skulle emellertid verksamheten åter kunna byggas upp, och om beräkningarna vore riktiga, måste seminarieorganisationen i full omfattning utnyttjas från och med år 1943, därest examinationen år 1945 skulle kunna möta det då förefintliga behovet av nya lärare. I själva verket kunde icke de nuvarande seminarierna examinera ut så många lärare, som skulle behövas detta år, därest beräkningarna vore riktiga. Enligt dessa skulle för läsåret 1945/46 behövas omkring 480 lärare, under det att den normala examinationskapaciteten vore 240. Någon större oro för lärarbrist för detta år torde man dock icke behöva hysa. Som överstyrelsen tidigare omnämnt, finnes en reserv av småskollärarinnor, som visserligen lämnat yrket men som vid extraordinära förhållanden kunde träda i tjänstgöring.

Huru förhållandena komme att gestalta sig efter läsåret 1945/46, vore icke möjligt att förutsäga. Den stora nativiteten år 1939 torde medföra ett stort behov av småskollärarinnor även för läsåren 1946/47 och 1947/48. Men utvecklingen under därpå följande år vore i väsentlig grad beroende på nativitetssiffrorna under 1940-talets första år. Behovet av nya lärare vore emellertid i hög grad beroende även på avgången inom lärarkåren. Avgången kunde beräknas komma att successivt stiga under 1940-talet. Minst 100 lärare mer än nu torde komma att avgå årligen vid mitten och slutet av detta decennium. Under 1950-talet komme avgången ytterligare att stiga. Orsaken till denna stegring vore givetvis att söka i tjänsteantalets starka stegring vid den tid, då ifrågavarande lärare inträtt i tjänst.

Den ökade avgången under de närmaste båda decennierna komme givetvis att medföra ökade krav på seminariernas examinationskapacitet under dessa år. Dessa krav komme emellertid under tiden intill 1945 att neutraliseras av det förefintliga läraröverskottet. Hur förhållandena därefter komme att gestalta sig, berodde på i vad mån ytterligare indragning av lärartjänster vore behövlig. Detta vore i sin tur beroende av nativitetsutvecklingen under de närmaste åren. Man hade dock ingen anledning befara, att en eventuell ytterligare indragning av tjänster skulle ske i samma stora omfattning som den, som för närvarande påginge. En överslagsberäkning gäve vid handen, att en normal utexamination av 240 elever per år skulle vara behövlig efter 1945, även om en indragning av 200 tjänster per år eller mera skulle ske.

Av de nu gjorda beräkningarna finge man närmast det intrycket, att den nuvarande seminarieorganisationens normala examinationskapacitet icke vore tillräcklig för att möta det behov av nya småskollärare, som komme att förefinnas efter år 1945. På grund av osäkerheten i alla beräkningar på lång sikt av lärarbehovet ansåge överstyrelsen emellertid, att anledning icke föreläge att söka råda bot på en sådan förmodad brist förrän vid den senare tidpunkt, då säkrare förutsättningar att bedöma läget förefunnes. Emellertid syntes de redan nu föreliggande fakta bestämt peka på att man för närvarande icke kunde definitivt nedlägga något småskoleseminarium.

Av det sagda framginge, att småskoleseminarierna hade att motse samma utveckling som folkskoleseminarierna under de närmaste åren: först en avsevärd inskränkning i verksamheten, därefter fullt utnyttjande av hela organisationen. Det gällde alltså även för småskoleseminarierna att lösa en rad svåra problem under en besvärlig övergångstid.

Under innevarande läsår vore samtliga sju småskoleseminarier i verksamhet, ehuru med begränsad elevuppsättning. Vid vartdera av de treåriga seminarierna i Haparanda och Lycksele funnes en andra och en tredje klass, vid seminarierna i Landskrona och Strängnäs en första och en andra klass, under det att seminarierna i Härnösand, Skara och Växjö hade endast en andra klass. Om, som överstyrelsen föreslagit, ingen elevintagning skulle äga rum år 1941, komme vid seminarierna i Haparanda, Lycksele, Landskrona och Strängnäs att finnas endast en seminarieklass under läsåret 1941/42, under det att seminarierna i Härnösand, Skara och Växjö bleve helt utan sådan.

År 1942 torde seminarierna i *Haparanda* och *Lycksele* åter kunna intaga elever i första klassen, eftersom dessa icke bleve utexaminerade förrän 1945, då arbetslösheten väntades vara helt avvecklad. Dessa seminarier komme alltså icke under något år att bli helt utan seminarieklasser, och anledning funnes icke att temporärt nedlägga dem.

Även vid de tvååriga seminarierna torde elevintagning böra ske i viss utsträckning år 1942, eftersom enligt föregående beräkningar en utexamination av omkring 100 elever borde ske år 1944. De seminarier, som då i första hand borde ifrågakomma, vore seminarierna i *Landskrona* och *Strängnäs*, vilka icke hunnit helt avveckla sina seminarieklasser. Då dessa seminarier vore avsedda att utvecklas till dubbelseminarier, skulle hela 1942 års intagning (de treåriga seminarierna oräknade) kunna förläggas till dessa båda seminarier. Ett annat alternativ vore, att intagningen fördelades på fyra seminarier, Landskrona, Strängnäs, Härnösand och Växjö, med en klassavdelning vid vartdera seminariet. Vilket av dessa alternativ som än valdes, funnes ingen anledning att temporärt nedlägga de båda förstnämnda seminarierna.

Vad seminarierna i *Härnösand* och *Växjö* beträffade, skulle elevintagningen där komma att inhiberas under ett eller två år, beroende på vilket av ovannämnda båda alternativ man valde. I varje fall skulle dock intagning böra ske i full utsträckning år 1943, och det torde under sådana förhållanden vara föga ändamålsenligt att upplösa den fyraklassiga övnings-skolan och utrymma seminariet. Det torde vara bättre att låta övnings-skolan fortsätta sitt arbete under den tid av 1—2 år, då inga seminarieklasser funnes. Övningsskollärarna skulle därvid få full tjänstgöring, under det att ämneslärarna (ordinarie övningslärare funnes ej vid ifrågavarande båda seminarier) givetvis borde i möjligaste mån beredas tjänstgöring i annan läroanstalt.

Vad slutligen beträffade seminariet i *Skara*, hade överstyrelsen tidigare i skrivelse den 9 juli 1940 föreslagit dess nedläggande. Den nu gjorda utredningen hade visserligen givit vid handen, att även detta seminarium sannolikt bleve behövt, och att det därför kunde synas vara välbetänkt att icke definitivt indraga detsamma. Dock vore överstyrelsen fortfarande beredd föreslå, att detta seminarium temporärt nedlades. Någon intagning av elever därstädes syntes icke kunna komma i fråga förrän år 1943. Denna intagning torde emellertid kunna övertagas av seminarierna i Härnösand och Växjö, där utrymmen för dubbla klassavdelningar torde kunna beredas. Skara-seminariet syntes därför kunna från och med den 1 juli 1941 tills vidare ställas i reserv, övningsskolan avvecklas och lärarna förflyttas eller ställas på övergångsstat. När seminariet åter skulle tagas i bruk, vore ännu för tidigt att yttra sig om.

Såsom skäl för att seminariet i Skara hellre än seminarierna i Härnösand och Växjö borde ställas i reserv kunde framförallt anföras, att de sistnämnda seminarierna hade större möjligheter att utan särskild kostnad i fråga om lokalerna utvidgas till dubbelseminarier samt att antalet befattningshavare vid dem vore större.

Överstyrelsen kunde alltså icke föreslå längre gående åtgärder för minskande av seminariernas antal, än att seminariet i Skara temporärt nedlades. Visserligen komme de övriga seminariernas verksamhet att under ett par år vara rätt avsevärt begränsad men överstyrelsen borde under denna tid givetvis söka giva ämnes- och övningslärare tjänstgöring vid andra läroanstalter i den största utsträckning detta läte sig göra. Ett skäl för seminariernas upprätthållande under övergångstiden vore här liksom för folkskoleseminarierna att en betydande ökning av antalet efterprovningar vore att vänta under den tid arbetslösheten varade.

Remissyttranden m. m.

I anledning av skolöverstyrelsens förslag har *statskontoret*, under erinran om de av ämbetsverket beträffande folkskoleseminarieorganisationen framförda synpunkterna, förklarat sig icke ha något att erinra mot temporär indragning av småskoleseminariet i Skara från och med budgetåret 1941/42. Emellertid talade enligt ämbetsverkets mening starka skäl för en temporär indragning även av seminarierna i Härnösand och Växjö, vid vilka båda seminarier under nyssnämnda budgetår några elever icke skulle erhålla undervisning. Jämväl övningsskolorna vid dessa seminarier borde avvecklas i likhet med vad överstyrelsen föreslagit beträffande Skaraseminariet, och övningsskollärarna överflyttas till andra befattningar eller tillfälligt beredas tjänstgöring vid folkskoleväsendet å seminariorten.

I förnyat utlåtande har *skolöverstyrelsen* erinrat om att elevintagning vid seminarierna i Härnösand och Växjö erfordrades redan från och med år 1942 eller åtminstone från och med år 1943. Att under sådana förhållanden nedlägga dessa seminarier syntes överstyrelsen icke ändamålsenligt.

I övrigt torde beträffande de i ämnet avgivna yttrandena få hänvisas till det föregående, sid. 10 f.

Såsom av handlingarna i ärendet framgår, ha från Skara stads och Skaraborgs läns landstings sida framförts allvarliga invändningar mot ett tidigare framställt förslag om nedläggande av seminariet i Skara. I en skrivelse från *Skara stadsfullmäktiges beredningsutskott* har i anledning av skolöverstyrelsens nu föreliggande förslag anförts bland annat följande:

Det syntes komma att möta många och stora svårigheter för återupptagande av arbetet vid ett en gång nedlagt seminarium. Särskilt ödesdiger bleve säkert övningsskolans upplösning. Denna viktiga del av ett seminarium vore ju i hög grad beroende av förtroende från föräldrar och målsmän. Det torde förtjäna att framhållas, att Skaraseminariets övningsskola i hög grad åtnjöte sådant förtroende. Erfarenheten hade också visat, att seminariernas övningsskolor, och icke minst småskoleseminariernas, många

gångar hade svårt att hävda sig i konkurrensen med seminarieorternas numera välordnade folkskolor. Skulle övningsskolan i Skara upplösas och dess lärjungar överföras till stadens folkskola, komme det med visshet att möta stora svårigheter att vid en senare tidpunkt återupprätta övningsskolan såsom ett led i seminariet.

Skolöverstyrelsens förslag att vid de seminarier, som under ett eller två år skulle komma att sakna elever, ändock bibehålla övningsskolan finge därför anses synnerligen välbetänkt. Detta gällde emellertid icke blott seminarierna i Härnösand och Växjö utan också, och i lika hög grad, seminariet i Skara. Framhållas kunde, att vid detta seminarium samtliga kvarvarande ordinarie lärare härigenom komme att erhålla full tjänstgöring. Någon nämnvärd besparing för det allmänna genom övningsskolans indragning torde ej heller uppstå, enär antalet lärare vid Skara folkskola därigenom måste ökas. Kostnaderna därför drabbade som bekant numera helt statsverket.

De skäl, som skolöverstyrelsen åberopade, för att den anpart av 1943 års beräknade elevintagning, som skulle komma seminariet i Skara till del, borde överflyttas till seminarierna i Härnösand och Växjö, kunde icke enligt beredningsutskottets förmenande anses bärande. De lokalutrymmen, som dessa båda seminarier förfogade över, hade varit disponibla, i Härnösand redan år 1932, då riksdagen första gången beslutit, att ett statligt *dubbelseminarium* för småskollärarinnor skulle förläggas till Skara och inrymmas i dåvarande folkskoleseminariets lokaler. De hade varit disponibla på båda platserna, när 1936 års riksdag förnyat detta beslut och när 1938 års riksdag anslagit medel för viss utökning av seminariets lokaler. Det måste sålunda ha varit andra, bärande skäl, som föranlett statsmakterna att fatta de beslut, som här åberopats, och som allfort ägde giltighet.

Sedan omkring 100 år tillbaka hade i Skara funnits seminarium för utbildning av lärare för vårt lands folkskoleväsende. Stadens lämplighet som seminariestad såväl i och för sig som ock med hänsyn till belägenhet och avstånd från landets övriga seminarier hade heller aldrig ifrågasatts. Seminariet hade sitt naturliga rekryteringsområde i hela det folkrika Västsverige. Ett nedläggande av seminariet kunde därför ej anses mindre än ett våldförande på en sekelgammal tradition. En gammal läroanstalt med djupa rötter i bygdens och provinsens liv, och som alltid på ett förnämligt sätt fyllt sin uppgift i folkundervisningens tjänst, kunde icke, enligt beredningsutskottets mening, på så svaga skäl som de angivna nedläggas.

Skolöverstyrelsen grundade sina yrkanden beträffande Skaraseminariet på den omständigheten, att lokalerna där skulle vara otillräckliga. Beträffande denna sak tilläte sig beredningsutskottet erinra om att om- och tillbyggnad av seminariets lokaler verkställdes så sent som åren 1934—35, varvid lokalbehovet beräknats för ett dubbelseminarium av den typ, varom 1932 års riksdag fattat beslut. Därvid hade samtliga äldre lokaler med undantag av samlingsalen moderniserats, varjämte en särskild byggnad uppförts, inrymmande lokaler för undervisningen i naturkunnighet och husligt arbete. Senast sistförflutna år hade i gymnastiksalen uppmonterats ny uppsättning av redskap.

Av det anförda torde framgå, att seminariets lokaler, med undantag av samlingsalen, fyllde alla rimliga krav på undervisningslokaler, ett förhållande, som kunnat konstateras av bland annat 1940 års urtima riksdags andra särskilda utskott, som avlagt besök vid seminariet. Den utökning av lokalerna med två eller tre klassrum, som betingades av den utvidgning

av övningskolan, som beslutits vid 1936 års riksdag, kunde också med god vilja åstadkommas inom de nu befintliga byggnaderna. Bland annat komme en planerad uppdelning av samlingssalen att ge två nya lokaler, vilka vore avsedda att användas till bibliotek och handarbetssal. De utrymmen, som nu disponerades för dessa ändamål kunde användas som klassrum.

Det klander, som i olika sammanhang under de senaste åren riktats mot seminarielokalerna i Skara, hade enligt beredningsutskottets mening varit obefogat. Det nuvarande tidslägets nödtvungna begränsning av anspråken i fråga om utrymmen och standard i övrigt i offentliga byggnader gäve också stöd för uppfattningen, att lokalerna vore fullt tjänstbara. Det torde också förtjäna att framhållas, att Skaraseminariets driftkostnader vore lägre än vid något annat seminarium, en omständighet som ej borde förbises, då de föreslagna åtgärderna vore förestavade av sparsamhetsskäl.

Beredningsutskottet ansåge sig också böra erinra om att det bidrag av 25,000 kronor, som Skara stad lämnat vid utförande av förenämnda om- och tillbyggnadsarbeten åren 1934—35, beviljats på det villkoret, att i lokalerna skulle inrymmas ett *dubbelt småskoleseminarium*. När på grund av befintligt överskott på småskollärarinnor, den beslutade seminarieorganisationen ej omedelbart kunnat beräknas träda i funktion i full utsträckning, hade stadsfullmäktige efter framställning av byggnadsstyrelsen medgivit, att beloppet finge utbetalas, även om seminariet *tills vidare* endast komme att drivas såsom enkelseminarium. Ehuru det stipulerade villkoret torde ha varit känt för skolöverstyrelsen, hade någon hänvändelse till staden ej skett, när det nu föresloges, att seminariet *temporärt* skulle nedläggas. Några ytterligare eftergifter hade ej heller av staden lämnats, och beredningsutskottet hävdade alltfört, att stadens villkor vid beviljandet av dessa medel hade gällande kraft, och att det icke kunde hävas på så svaga grunder, som ifrågasattes.

Vad jag i det föregående i motsvarande hänseenden yttrat beträffande folkskoleseminarierna äger tillämpning jämväl i fråga om småskoleseminarierna. Jag anser mig böra i likhet med myndigheterna tillstyrka, att elever icke intagas vid småskoleseminarierna under läsåret 1941/42. Vad läsåret 1942/43 beträffar, vill jag ännu icke göra något uttalande beträffande lämpligheten av att även under detta läsår spärra tillströmningen till småskolläraryrket.

Skolöverstyrelsens utredning ger vid handen, att ett vanskligt organisatoriskt problem uppställer sig, om småskoleseminariernas organisation skall anpassas efter det under de närmaste läsåren föreliggande lärarbehovet. Detta problem är för småskoleseminariernas del med deras kortare utbildningstid svårare att på ett lämpligt sätt lösa än för folkskoleseminariernas. Skolöverstyrelsens utredning har utmynnat i förslag om provisoriskt nedläggande av småskoleseminariet i Skara. Statskontoret har föreslagit, att jämväl seminarierna i Växjö och Härnösand temporärt avvecklas.

Då båda ämbetsverken förutsätta, att elever icke skola intagas nästa läsår vid någotdera av de ifrågavarande seminarierna och följaktligen ingen seminarieklass skulle komma att uppehållas vid seminarierna under nämnda läsår, gäller skillnaden i ämbetsverkens uppfattning närmast, om vid ett eller vid tre småskoleseminarier kostnaderna för undervisningen av de barn,

Departement-
schefen.

som besöka seminariernas övningsskolor, skola överflyttas från staten till vederbörande skoldistrikt. Rektorer och ämneslärare vid seminarierna torde nämligen, vare sig nu seminarierna provisoriskt nedläggas eller icke, komma att i den mån så är möjligt överföras till andra undervisningsuppgifter.

För egen del har jag av skäl, som framgår av vad i det föregående yttrats vid anmälan av motsvarande frågor för folkskoleseminariernas vidkommande, icke blivit av den föreliggande utredningen övertygad om lämpligheten av att för en av allt att döma kortare tid provisoriskt nedlägga något av de nuvarande småskoleseminarierna. De besparingar, som härigenom kunde ernås för statsverket (jfr det följande), skulle i stor utsträckning endast innebära en motsvarande överflyttning av kostnaderna till kommunerna och alltså icke i sin helhet en kostnadsminskning för det allmänna. Däremot skulle jag av ekonomiska skäl vara böjd att tillstyrka en förenkling av den nuvarande småskoleseminarieorganisationen på längre sikt, exempelvis genom sammanslagning av vissa enkelseminarier. Jag finner det önskvärt, att en närmare utredning om de besparingar, som härigenom eller genom andra liknande åtgärder skulle kunna ernås, verkställes genom skolöverstyrelsens försorg, så att frågan kan komma under bedömande i samband med anslagsberäkningarna för budgetåret 1942/43. I detta sammanhang må nämnas, att fångvårdsstyrelsen i skrivelse den 11 mars 1941 fäst uppmärksamheten på att det intill småskoleseminariet i Växjö liggande centralfängelset för kvinnor behöver utvidgas och att det är sannolikt, att utvidgningen, till besparing av kostnader för nybyggnad, skulle kunna ske genom att seminariets byggnader med tillhörande trädgårdsområde helt eller delvis finge disponeras av fängelset. Vad sålunda yttrats bör givetvis beaktas av skolöverstyrelsen vid nämnda utredning rörande sammanslagning av vissa seminarier.

För närvarande utgår jag alltså från att elever icke intagas vid något av småskoleseminarierna under läsåret 1941/42 samt att den nuvarande seminarieorganisationen tills vidare uppehållas på sätt hittills skett. Vad beträffar lärarnas tjänstgöringsförhållanden, hänvisar jag till framställningen i det föregående.

I detta sammanhang vill jag erinra, att förslag sedan åtskilliga år tillbaka förelegat om uppförande av en nybyggnad för småskoleseminariet i Haparanda. För ändamålet har riksdagen hittills på riksstaten anvisat anslag om tillhoppa 350,000 kronor. Dessa medel skola dock jämlikt av Kungl. Maj:t meddelat beslut tills vidare användas endast till bestridande av kostnaderna för uppgörande av byggnadsritningar, entreprenadhandlingar o. d. Däremot få själva byggnadsarbetena icke påbörjas förrän Kungl. Maj:t därtill lämnat tillstånd. Med hänsyn till den utredning beträffande spörsmålet om småskoleseminariernas organisation, som av mig ifrågasatts, torde detta byggnadsföretag icke böra under budgetåret 1941/42 komma till utförande.

b) Anslagsberäkningar.

För innevarande budgetår är till avlöningar vid småskoleseminarierna anvisat ett förslagsanslag å 534,400 kronor, vilket disponeras i enlighet med en i statsliggaren på sid. 510 införd avlöningsstat.

Rörande medelsbehovet för budgetåret 1941/42 har *skolöverstyrelsen* anfört följande.

1. Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat. Med anledning av skolöverstyrelsens hemställan om temporärt nedläggande av seminariet i Skara, ville överstyrelsen föreslå, att ur personalförteckningen strökes de tjänstemän, som nu tillhörde nämnda seminarium, nämligen en rektor, en adjunkt, en lärare i gymnastik med lek och idrott, tre övningsskollärare samt en vaktmästare. Överstyrelsen återkomme senare till frågan om dessa tjänstemäns överförande på övergångsstat.

Vid beräkning av medelsåtgången för budgetåret 1941/42 på denna anslagspost hade överstyrelsen endast tagit hänsyn till anslagets verkliga belastning, såvitt denna varit möjlig att redan nu beräkna. Medelsbehovet kunde beräknas till 282,200 kronor. Härefter torde även kunna rymmas eventuell personlig lönefyllnad åt vissa övningslärare. Beräkningarna vore emellertid utförda under den förutsättning, att seminariet i Skara nedlades. Om icke detta skedde, torde anslagsbeloppet böra höjas till 315,000 kronor.

2. Avlöningar till tjänstemän på övergångsstat. På personalförteckningen över tjänstemän på övergångsstat vid småskoleseminarierna vore uppförda 7 ämneslärare. Av dessa hade en utnämnts till adjunkt och en komme att avgå med pension vid detta budgetårs slut. Av de övriga vore två förordnade till rektorer, då avlöningar till dessa utginge från anslagsposten till avlöningar till ordinarie tjänstemän, beräknades på här förevarande post avlöning endast åt tre av de hittills på övergångsstaten upptagna lärarna. De härför erforderliga medlen uppginge till 20,400 kronor.

Om seminariet i Skara komme att tills vidare nedläggas, skulle de där nu tjänstgörande ordinarie befattningshavarna förflyttas till andra läroanstalter, i den mån så låte sig göra. I avvaktan härpå borde de uppföras på övergångsstat. De befattningshavare, varom här vore fråga, vore en adjunkt, en lärare i gymnastik med lek och idrott, tre övningsskollärare och en vaktmästare. Seminariets rektor hade under det gångna läsåret upprätthållit rektorstjänsten vid seminariet i Landskrona, och överstyrelsen förutsatte, att så komme att ske även under budgetåret 1941/42, varför hans tjänst icke medräknades på övergångsstaten. De medel, som erfordrades för avlöning av de från Skara-seminariet överförda befattningshavarna, belöpte sig på 32,800 kronor.

På här ifrågasvarande anslagspost vore alltså en summa av 53,200 kronor erforderlig.

3. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t. Anslagsmedlen till arvoden åt *seminarieläkare* torde kunna minskas med 1,600 kronor till 2,000 kronor. Om seminariet i Skara bibehölles, vore ytterligare 150 kronor erforderliga. Vad beträffade arvoden åt *seminariebibliotekarier*, torde en minskning med 1,000 kronor kunna ske och anslaget alltså upp-

föras med 2,000 kronor. Om seminariet i Skara bibehölles, erfordrades 2,200 kronor. Anslaget till arvoden åt *biträden på rektorsexpeditionerna* kunde minskas med 700 kronor till 1,000 kronor. Om seminariet i Skara skulle medräknas, vore ett anslag av 1,100 kronor behövt. Av posten till tilläggsarvoden åt *lärare i trädgårdsskötsel* utginge för närvarande arvoden med 350 kronor till ettvarrt av seminarierna i Skara, Strängnäs och Växjö. Om seminariet i Skara nedlades, bleve det erforderliga anslaget 700 kronor. Till arvode åt ett *biträde för matlagningen vid seminariet i Lycksele* erfordrades oförändrat anslag, 900 kronor.

4. Arvoden till övrig icke-ordinarie personal. Det behövliga anslaget under denna delpost kunde uppskattas på följande sätt:

Till extra lärare, timlärare, extra vaktmästare samt till personlig lönefyllnad åt vissa vaktmästare	kronor	34,000
Till vakans- och tjänstledighetsvikarier	»	20,000
Till gottgörelse enligt § 3 mom. 4. a) kungörelsen 1939: 478	»	400
		<hr/>
		kronor 54,400.

Enligt upplysning från rektorerna hade enbart lönen till tjänstledighetsvikarierna under budgetåret 1939/40 förorsakat en kostnad av 25,282 kronor.

I ovan gjorda beräkning vore även seminariet i Skara medräknat. Om detta icke skedde, sänktes kostnaderna med 3,500 kronor, och anslaget kunde uppföras med (54,400 — 3,500 =) 50,900 kronor.

5. Rörligt tillägg. Enligt överstyrelsens beräkningar skulle rörligt tillägg under budgetåret 1941/42 komma att beräknas på omkring 400,500 kronor. Om tillägget utginge med 15 procent, bleve det behövliga anslaget 60,000 kronor. Motsvarande siffror, därest seminariet i Skara bibehölles, skulle bli 437,800, respektive 65,700 kronor.

På grund av vad sålunda anförts har överstyrelsen hemställt, att till Småskoleseminarierna: Avlöningar måtte för budgetåret 1941/42 anvisas ett förslagsanslag av 452,900 kronor.

Departementschefen.

Skolöverstyrelsens beräkningar ha endast givit mig anledning till följande erinringar. Anslagsposterna beräknar jag med hänsyn till vad i det föregående anförts till de belopp, som erfordras, därest småskoleseminariet i Skara bibehålles. De till avlöningar till tjänstemän på övergångsstat erforderliga anslagsmedlen böra inräknas i anslagsposten till avlöningar till ordinarie tjänstemän. Vidare torde det till matlagingsbiträde utgående arvodet böra på grund av vad chefen för finansdepartementet i annat sammanhang yttrat omräknas med hänsyn till bortfallande dyrtidstillägg och därför höjas med 44 procent till i runt tal 1,300 kronor. Till rörligt tillägg torde böra anvisas det av skolöverstyrelsen angivna lägre beloppet, 60,000 kro-

nor. Anslaget bör på grund härav för nästa budgetår bestämmas till 457,600 kronor.

I personalförteckningen för småskoleseminarierna torde bära vidtagas den ändring, som påkallas därav, att en av de på övergångsstat uppförda ämneslärarna avgår med pension i slutet av detta budgetår.

7. Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna:

Omkostnader.

För täckande av småskoleseminariernas omkostnader under innevarande budgetår utgår ett förslagsanslag på 66,000 kronor, av vilket ett belopp av 60,500 kronor fördelats på sätt av det följande framgår.

Skolöverstyrelsen har beräknat anslagsbehovet för nästa budgetår till 52,000 kronor vid bifall till förslaget om provisoriskt nedläggande av småskoleseminariet i Skara och eljest till 57,400 kronor. Sistnämnda belopp skulle fördelas jämligt följande omkostnadsstat (de för innevarande budgetår anvisade beloppen angivas inom parentes):

Utgifter:

1. Sjukvård m. m., <i>förslagsvis</i>	kronor	1,750	(—)
2. Expenser, <i>förslagsvis</i>	»	53,800	(55,800)
3. Övriga utgifter:			
a. Trädgårdarnas underhåll och skötsel, <i>förslagsvis</i>	kronor	7,000	(8,100)
b. Särskilda kurser och föreläsningar m. m.	»	650	(1,500)
		7,650	(9,600)
4. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>	»	500	(500)
		<u>Summa kronor</u>	<u>63,700 (65,900)</u>

Särskilda uppbördsmedel:

1. Upplåtelse av lokaler, ersättning för lyse	kronor	2,300	(1,900)
2. Inkomster av trädgårdarna	»	4,000	(3,500)
		<u>kronor</u>	<u>6,300 (5,400)</u>
		<u>Nettoutgift kronor</u>	<u>57,400 (60,500)</u>

Av handlingarna i ärendet framgår, att skolöverstyrelsen sökt vid anslagsberäkningarna minska anslagsbeloppen så långt detta ansetts möjligt.

Mot skolöverstyrelsens anslagsberäkningar har jag intet att erinra. Då jag i det föregående förutsatt, att småskoleseminariet i Skara skall bibehållas, uppskattar jag anslaget för nästa budgetår till 57,400 kronor, vilket innebär en anslagsminskning med 8,600 kronor.

Departementschefen.

8. Reservationsanslaget till Småskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.

För innevarande budgetår har till ifrågavarande ändamål anvisats ett reservationsanslag på 10,000 kronor. *Skolöverstyrelsen* framhåller, att seminariernas rektorer i sina till överstyrelsen insända anslagsäskanden för budgetåret 1941/42 sökt pressa ned anslagen något. De sammanlagda anslagskraven slutade på 8,925 kronor, därav till seminariet i Skara 850 kronor. Det syntes överstyrelsen dock möjligt att ytterligare begränsa anslaget. Ett anslag på 6,300 kronor syntes vara tillräckligt, om seminariet i Skara icke medräknades, i annat fall 6,950 kronor.

Departementschefen.

Med den ståndpunkt, jag i det föregående intagit till frågan om småskoleseminariets i Skara nedläggande, anser jag mig böra föreslå, att detta anslag för nästa budgetår bestämmes till i avrundat tal 7,000 kronor, vilket innebär en anslagsminskning med 3,000 kronor.

9. Anslaget till Småskoleseminarierna: Stipendier.

Vid bifall till vad i det följande föreslås om inrättande av studielån för elever vid småskoleseminarierna och om överflyttande av vissa särskilda stipendier från detta anslag (nu uppfört med 33,000 kronor) till anslaget till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter bör detta stipendieanslag icke upptagas på riksstaten för nästa budgetår.

10. Reservationsanslag till fortbildningskurser för folk- och småskollärare.

I sitt förutnämnda betänkande ha *folkskolans besparingssakkunniga* (sid. 78 ff.) redogjort för de svårigheter, som uppstå för lärarna, då den skola, där de tjänstgöra, förändras från högre till lägre skolform. De sakkunniga påpeka särskilt svårigheterna för de medelålders och äldre lärare, som på detta sätt tvingas börja arbetet i en för dem främmande skolform med speciella undervisningsproblem. Framförallt gällde detta vid en förändring till B 3-formen, där såväl folkskole- som småskoleklasser samtidigt skulle undervisas. De sakkunniga önskade icke medverka till en av ekonomiska skäl betingad förändring av skolväsendet till i vissa fall lägre skolformer, utan att garantier i görligaste mån erhöles för att nämnda skolformer kunde giva ett undervisningsresultat, som vore fullt tillfredsställande. Lärarna borde därför skickliggöras för arbetet i de lägre skolformer, i vilka de genom rationaliseringen kunde komma att placeras. Lämpligaste sättet här för syntes vara anordnande av fortbildningskurser, och de sakkunniga framhölle med styrka det ändamålsenliga i att sådana kurser komme till stånd.

De *folkskolinspektörer*, som yttrat sig över besparingssakkunnigas förslag rörande fortbildningskurser, ha i regel tillstyrkt detsamma. Ett par ha

dock ställt sig tveksamma, särskilt med hänsyn till kostnaderna men även därför, att de ansåge, att lärarna själva kunde sätta sig in i den nya arbetstekniken. De folkskolinspektörer, som tillstyrka att kurser anordnas, framhålla bland annat svårigheterna för lärarna att göra sig förtrogna med metodiken i småskolan. En anser till och med, att en skolas övergång från B 2- till B 3-form icke borde ske, förrän läraren beretts tillfälle att genomgå en fortbildningskurs. Ett par inspektörer framhålla nödvändigheten av att lärarna erhålla stipendier under kurserna eller att kurserna kombineras med resestipendier för studier av lägre skolformer.

Skolöverstyrelsen har livligt instämt i vad de sakkunniga på denna punkt anført. Då det kunde antagas, att seminarieeleverna, sedan de utexamine-rats, komme att få sin tjänstgöring förlagd till B 3-skolor i större utsträckning än vad hittills varit fallet, hade överstyrelsen i ett cirkulär till folkskoleseminariernas rektorer påpekat, att seminarieelevernas praktiska utbildning i högre grad än hittills borde taga sikte på den mera svårskötta B 3-skolformen. Denna överstyrelsens åtgärd vore emellertid icke tillräcklig, när den endast kunde nå de blivande lärarna. Just nu torde det vara ännu viktigare att söka nå de äldre lärarna.

Många av dessa komme helt plötsligt att få sin skola förändrad till en form, som måhända vore dem alldeles främmande och som innebure undervisningsproblem av för lärarna i fråga helt nytt slag. Bland de svårigheter, som mötte läraren i en B 3-skola, torde i första hand böra nämnas den första läsundervisningen i småskolan, vilken givetvis måste te sig som ett synnerligen vanskligt problem för en äldre lärare, som tidigare aldrig sysslat därmed. Även om en fortbildningskurs icke kunde skänka läraren den erfarenhet, som vore nödvändig för att han skulle kunna fullt behärska den nya uppgiften, borde dock en sådan kurs kunna giva honom vissa grundläggande kunskaper och metodiska anvisningar, som bleve av största betydelse för det nya arbetet.

Fortbildningskurserna för folkskollärare borde icke vara alltför kortvariga. Om de skulle bli till verklig nytta för kursdeltagarna, borde de nämligen omfatta icke blott föreläsningar rörande B 2- och B 3-skolornas metodik utan även auskultationer, undervisningsövningar och studiebesök, vilket gjorde, att de måste utsträckas över en rätt lång tidrymd. Givetvis borde man icke samla lärare till en sådan kurs utan att även giva dem en orientering i viktigare psykologiska och pedagogiska frågor samt aktuella spörsmål inom skolans olika ämnen. Kurserna borde lämpligen omfatta *större delen av vårterminen 1942*, alltså omkring 20 veckor, med 4 à 5 undervisningstimmar per dag förutom auskultationer m. m. Kurserna vid de olika seminarierna behövde givetvis icke vara fullt likartade utan borde anpassas till de olika förhållanden, som rådde vid seminarierna. Dock borde tillses, att kurserna bleve i stort sett likvärdiga.

De sakkunniga hade beräknat, att omkring 200 skolor skulle komma att förändras från B 1- till B 2-form och omkring 300 skolor från B 2- till B 3-

form. Givetvis kunde icke alla de lärare, som bleve påtvingade en lägre skolform, nås genom fortbildningskurser. Å andra sidan borde kurserna icke uteslutande reserveras för denna lärarkategori. Det vore svårt att redan nu avgöra, huru många kursdeltagare man borde räkna med under vårterminen 1942, men antalet borde icke understiga 100. Lämpligen borde man beräkna 5 kurser med omkring 20 deltagare i varje kurs.

Kurserna borde förläggas till vissa folkskoleseminarier. Vid valet av kursorter borde bland annat tillses, att kurserna i första hand förlades till de områden av Sverige, där en övergång till B 3-skolor i större utsträckning skett eller torde komma att ske. Enligt vad överstyrelsen inhämtat vore detta fallet med vissa delar av mellersta Sverige och södra Norrland. De ifrågakvarande kurserna borde sålunda helst förläggas till folkskoleseminarier i mellersta Sverige. Det torde först vid ett senare tillfälle kunna avgöras, vilka fem seminarier, som därvid borde utväljas. Därvid borde hänsyn tagas dels till möjligheterna vid de olika seminarierna att meddela undervisning i de lägre skolformernas speciella problem, dels ock till möjligheten att utnyttja seminariernas egna lärare, varigenom kostnaderna för kurserna nedbringades. Det sistnämnda torde så mycket lättare låta sig göra, som såväl lektorer som övningslärare i många fall icke kunde fullt sysselsättas inom den ordinarie seminarieundervisningen under nästa läsår på grund av seminariernas minskade verksamhet. I viss utsträckning torde det dock bli nödvändigt att för särskilda föreläsningar, demonstrationer m. m. anlita personer utanför seminarielärarnas krets.

Vid kostnadsberäkningarna vore först att märka, att varken rektor, ämneslärare eller övningskollärare kunde göra anspråk på något särskilt arvode för sin medverkan i kursen, enär det syntes kunna ordnas så, att denna medverkan inrymdes i deras undervisningsskyldighet. I den mån övningslärare deltog och deras antal tjänstgöringstimmar på så sätt utökades, komme detta däremot att medföra kostnader. Som senare i denna utredning komme att närmare behandlas, borde en sådan tjänstgöring anses utgöra en del av övningslärarens ordinarie tjänstgöring och torde därför ersättas från avlöningsanslaget.

Som nyss nämnts, måste i viss utsträckning utomstående krafter anlitas för föreläsningar, demonstrationer m. m. Vid de kurser av liknande art, som tidigare under ett antal år anordnats vid småskoleseminarierna, hade för nämnda ändamål beräknats ett belopp av 800 à 1,100 kronor för varje kurs. Ett så stort belopp torde i nu förevarande fall icke vara behövt. Med hänsyn till att kostnaderna borde i möjligaste mån hållas nere, ville överstyrelsen för ändamålet föreslå högst 500 kronor för varje kurs eller sammanlagt 2,500 kronor.

Själva undervisningen vid kurserna komme alltså att förorsaka rätt små direkta kostnader. Däremot komme givetvis kursdeltagarnas avlöning och eventuella traktamentsersättning att uppgå till rätt stora belopp.

Med de sålunda förelagna kurserna skulle man kunna nå ungefär 100 folkskollärare. Det vore emellertid sannolikt, att många lärare, vilka vore i behov av en fortbildningskurs och önskade bevista en sådan, icke ansåge sig kunna lämna sin skola under en hel vårtermin, även om de under denna tid finge behålla sina löneförmåner. Många av dessa skulle däremot kunna avstå en del av sina sommarferier för att erhålla behövt fortbildning. För att nå även dessa lärare ville överstyrelsen därför föreslå, att, utöver de

längre kurserna, ett antal *kortare sommarkurser* om fyra veckor anordnades år 1942. Då kostnaderna härför komme att falla på budgetåret 1942/43, behövde förslag angående sommarkurserna icke föreläggas 1941 års riksdag.

Med de föreslagna kurserna vunnes även en annan fördel. De omkring 100 lärare, som under vårterminen 1942 skulle delta i kurserna, behövde sannolikt lika många vikarier. Och då arbetslösheten bland folkskollärarna under nämnda termin väntades vara rätt stor, betydde detta vikariebehov en betydande lättnad i arbetslösheten. En ganska betydande arbetslöshet vore att vänta jämväl bland småskolläraryrinnorna under de närmaste åren, och det vore därför betydelsefullt, om man genom anordnande även av *fortbildningskurser för ordinarie småskollärarinnor* kunde bereda tjänstgöring åt ett icke alltför litet antal vikarier.

Fortbildningskurser hade för samma ändamål anordnats under åren 1936, 1937 och 1938 med hjälp av medel, som anslagits av riksdagen. Då den nuvarande arbetslösheten helt och hållet vore en följd av vidtagna besparingsåtgärder, syntes det rimligt, att en ringa del av besparingarna finge användas till att åtminstone under en termin vidtaga den åtgärd för minskning av arbetslösheten, som den ifrågavarande kursverksamheten innebure. Även andra motiv kunde anföras. Jämväl bland småskolläraryrinnorna funnes många, som genom rationaliseringsåtgärderna finge sin skolas form försämrad och som därför kunde vara i behov av vägledning. Många av de äldre lärarinnorna vore givetvis även i behov av allmän fortbildning. Därjämte kunde påpekas, dels att de tidigare fortbildningskurserna vid småskoleseminarierna givit goda resultat och varit synnerligen uppskattade, dels ock att tvenne sådana kurser, som varit planerade för vårterminen 1940, på grund av då rådande förhållanden inhiherats. Skolöverstyrelsen ville därför föreslå, att jämväl vid ett antal småskoleseminarier, förslagsvis fyra, under vårterminen 1942 kurser anordnades av i huvudsak samma art som de, vilka anordnades under vårterminerna 1936—38.

För vart och ett av budgetåren 1935/38 hade anvisats ett anslag på 5,000 kronor till anordnande av kurser för småskollärare. Under vårterminerna 1936 och 1937 hade anordnats kurser vid fyra seminarier och anslaget till var och en av dessa kunde beräknas till i medeltal 1,250 kronor. Under vårterminen 1938 hade disponerats endast 2,850 kronor av det beviljade anslaget för anordnande av tvenne kurser, som vardera således kunde beräknas ha kostat 1,425 kronor. För de två kurser, som varit avsedda att hållas under vårterminen 1940, hade beräknats ett anslag av 1,675 kronor per kurs. I de här anförda beloppen hade ingått dels reseersättningar åt kursdeltagarna, dels arvoden för föreläsningar och specialkurser, dels ock ett mindre tilläggsarvode åt bibliotekarien. Om reseersättningarna frånräknades, vore de beräknade kostnaderna per kurs under de olika åren följande: 1936 och 1937 800 kronor, 1938 850 kronor och 1940 1,100 kronor.

Då under nuvarande förhållanden kostnaderna borde nedbringas i möjligaste mån, ville överstyrelsen föreslå, att högst 700 kronor anvisades till varje kurs. Den sammanlagda kostnaden skulle alltså bli 2,800 kronor.

Föregående kurser hade omfattat 17 veckor. Häruti syntes ej någon ändring böra vidtagas. Om ungefär 20 deltagare mottoges vid var och en av kurserna, kunde det sammanlagda deltagarantalet uppskattas till 80.

Skolöverstyrelsen ville sålunda föreslå tre olika slag av fortbildningskurser för folk- och småskollärare:

1) Fem kurser för folkskollärare under vårterminen 1942. Kurserna skulle omfatta omkring 20 veckor och mottaga sammanlagt omkring 100 deltagare.

2) Fem kurser för folkskollärare under sommaren 1942. Kurserna skulle pågå under fyra veckor med ett sammanlagt deltagarantal av omkring 100. Medel för anordnande av dessa kurser skulle begäras först av 1942 års riksdag.

3) Fyra kurser för småskollärarinnor under vårterminen 1942. Dessa kurser skulle omfatta omkring 17 veckor och mottaga sammanlagt omkring 80 deltagare.

För *undervisningen* vid kurserna under vårterminen 1942 skulle erfordras (2,500 + 2,800 =) 5,300 kronor. Den huvudsakliga kostnaden för kurserna komme emellertid att utgöras av avlöningsförmånerna för de lärare, som komme att erfordras såsom vikarier för kursdeltagarna. Man kunde nämligen icke tänka sig att anordna dessa kurser, utan att kursdeltagarna under kurstiden finge åtnjuta *oavkortade löneförmåner*. Deltagarna torde dessutom böra komma i åtnjutande av *dagtraktamente* under kursen. Då nämligen kurserna anordnades som en följd av de omfattande besparingsåtgärderna inom folkskolan och då det vore ett allmänt intresse, att kurserna komme till stånd, borde givetvis deltagarna i möjligaste mån hållas skadeslösa för de merkostnader, de kunde ha under kurstiden, i synnerhet som de icke kunde beräknas få någon ekonomisk fördel av att ha genomgått kursen. Ur denna synpunkt hade överstyrelsen gärna önskat, att kursdeltagarna kunde beredas full rese- och traktamentsersättning. Emellertid ansåge sig överstyrelsen härvidlag bunden dels av det allmänna ekonomiska tidsläget, dels av de föreskrifter, som vid tidigare fortbildningskurser utfärdats rörande sådana ersättningar.

Vid tidigare anordnade kurser hade olika regler följts vid bestämmande av ersättningar till kursdeltagarna. Så hade vid de under senare år anordnade kurserna i sexualundervisning och sexualhygien till deltagarna utgått dels reseersättning för enkel resa från hemorten till kursorten, dels traktamente med fem kronor om dagen (2 kronor 50 öre till deltagare, som varit bosatt å kursorten). Samma regler hade följts vid vissa andra kurser. Vid utbildningskurser för lärare i fortsättningsskolor hade stipendium utgått med 12 kronor 50 öre per vecka och deltagare (6 kronor 25 öre för lärare, som varit bosatt å kursorten). Samma regler hade gällt för kurser för utbildande av hjälpklasslärare. Slutligen kunde nämnas, att vid de ovan nämnda fortbildningskurserna för småskollärare resekostnadsersättning utgått för resa från tjänstgöringsorten och åter.

Beträffande de här ifrågakvarande kurserna syntes det överstyrelsen icke behövt, att någon särskild ersättning utginge för deltagare, som vore bosatt å kursorten. För övriga syntes det vara viktigare att erhålla dagtraktamente än att erhålla reseersättning, då denna senare torde utgöra en relativt liten del av deltagarens sammanlagda utgifter. Dessutom vore det knappast möjligt att med någon säkerhet i förväg beräkna, hur stort anslag som för sådant ändamål vore erforderligt. Vad traktamentets storlek beträffade, funne överstyrelsen det uppenbart, att en ersättning av 12

kronor 50 öre per vecka icke kunde vara på långt när tillräcklig för att täcka deltagarnas merutgifter. För detta ändamål torde ej heller det dagtraktamente å 5 kronor, som utgått vid vissa av ovannämnda kurser, räcka. Trots detta hade överstyrelsen dock med hänsyn till rådande ekonomiska förhållanden icke ansett sig böra föreslå detta belopp utan ville hemställa om ett dagtraktamente om endast 3 kronor. Överstyrelsen vore emellertid väl medveten om att kursdeltagarna härigenom åsamkades icke obetydliga kostnader, men överstyrelsen hoppades, att dessa kostnader dock icke skulle stå alltför hindrande i vägen för kursernas rekrytering.

Enligt dessa grunder skulle det behövlige anslaget till traktamentsersättning kunna beräknas sålunda: För deltagare i kurs för folkskollärare skulle traktamentsersättningen uppgå till $(20 \times 7 \times 3 =)$ 420 kronor och för deltagare i kurs för småskollärare till $(17 \times 7 \times 3 =)$ 357 kronor. Om traktamentsersättning skulle utgå till 100 folkskollärare och 80 småskollärare, skulle den erforderliga summan utgöra $(100 \times 420 + 80 \times 357 =)$ 70,560 kronor. Med hänsyn till att vissa av deltagarna kunde beräknas bo på kursorten, torde anslagsbeloppet kunna sänkas till 66,000 kronor.

För de av skolöverstyrelsen föreslagna fortbildningskurserna under vårterminen 1942 erfordrades sålunda enligt överstyrelsens beräkningar följande anslag:

till kursernas anordnande	5,300 kronor
» dagtraktamenten åt deltagarna	66,000 »
	<u>Summa 71,300 kronor.</u>

Statskontoret har anfört, att, då kursdeltagarna skulle äga uppbära oavkortad lön under kurstiden, måste till de av överstyrelsen beräknade kostnaderna läggas avlöning till vikarier för de tjänstlediga lärarna, varför den verkliga kostnaden för kursverksamheten syntes belöpa sig till icke mindre än omkring 400,000 kronor. Givetvis vore det ur pedagogisk synpunkt angeläget, att folk- och småskollärarna i möjligaste mån skickliggjordes för de nya arbetsuppgifter, som kunde komma att åläggas dem genom rationaliseringen av folkskoleväsendet. Enligt statskontorets mening stode emellertid de med den föreslagna kursverksamheten förbundna kostnaderna för statsverket icke i rimlig proportion till de resultat, som kunde ernås genom denna verksamhet. I likhet med ett par av de av överstyrelsen hörda folkskolinspektörerna ansåge statskontoret, att lärarna själva borde kunna sätta sig in i den nya arbetstekniken. I vart fall måste ämbetsverket bestämt avstyrka, att kursverksamheten gäves den omfattning, som överstyrelsen tänkt sig. Därest någon efterutbildning av vissa lärargrupper skulle anses ofrånkomlig, borde sådan efterutbildning ordnas genom kortare sommarkurser.

Skolöverstyrelsen har genmält, att behovet av kurserna vore en följd av omfattande besparingsåtgärder, som tillförde statsverket stora besparingar för framtiden. Med hänsyn härtill innebure ett beviljande av anslag till kurserna endast, att en del av de väntade besparingarna inträdde något

senare än vad eljest skulle kunna ske. Överstyrelsen ville ännu en gång framhålla det önskvärda i att kurserna komme till stånd.

Allmänna lönenämnden har, under förutsättning att de ifrågasatta fortbildningskurserna ansåges böra komma till stånd, ansett sig icke ha något att erinra mot skolöverstyrelsens förslag i denna del.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening och *styrelsen för Sveriges småskolläraryörening* ha tillstyrkt överstyrelsens förslag. *Styrelsen för Sveriges folkskolläraryörebund* har föreslagit, att såsom lärare i fråga om metodiska anvisningar för och undervisningsteknik i B 3-skolan borde i stället för seminariernas lärare anlitas i denna skolform tjänstgörande lärare. Vidare borde dagtraktamentet bringas i bättre överensstämmelse med praxis i detta hänseende och reseersättning utgå för resa till och från kursorten. Då kurserna skulle tillgodose det allmännas intresse, borde deltagarna hållas fullständigt skadeslösa för kostnaderna för bevisandet av kurserna. Lärarna borde därför jämföras med befattningshavare, vilka inom andra förvaltningsområden deltog i utbildningskurser, förlagda utom vederbörandes hemort. *Centralstyrelsen för Sveriges folkskolläraryörebund* har tillstyrkt anordnande av fortbildningskurser.

Departement-
schefen.

I likhet med de sakkunniga och skolöverstyrelsen finner jag det önskvärt, att en kursverksamhet av denna art kommer till stånd. Å andra sidan måste de höga kostnaderna framkalla starka betänkligheter. Då emellertid åtgärderna torde böra betraktas som ett led i det rationaliseringsarbete, som nu pågår inom folkskoleväsendet, vill jag icke motsätta mig ett genomförande av förslaget i skäligen omfattning. Såsom av statskontorets yttrande framgår, stiga de faktiska kostnaderna för kursverksamheten till icke mindre än omkring 400,000 kronor, därest kurserna skola pågå samtidigt med skolundervisningen och vikarier för de i kurserna deltagande därför måste anställas. På grund härav finner jag det i likhet med statskontoret nödvändigt, att utbildningskurserna förläggas till sommaren. Av skolöverstyrelsens utredning synes framgå, att kursverksamheten kan bli till nytta, även om kurserna förläggas till en tidpunkt, då seminariernas övningskolor icke kunna disponeras.

Jag föreslår, att för ändamålet anvisas ett anslag av 30,000 kronor, inom vars ram den kursverksamhet bör anordnas, som prövas oundgängligen erforderlig. Ehuru det är sannolikt, att kurserna kunna anordnas först sommaren 1942, synes det lämpligt, att anslaget anvisas redan för budgetåret 1941/42 i syfte att underlätta planläggningen av kurserna och förberedelsearbetet. Med hänsyn härtill torde anslaget böra betecknas såsom reservationsanslag. Lämpligen torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att, därest riksdagen anvisar medel för ändamålet, meddela bestämmelser i ämnet i anslutning till det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget.

11. Förslagsanslaget till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter m. m.

Detta anslag har sedan budgetåret 1936/37 utgått med följande belopp:

1936/37	kronor	230,000
1937/38	»	280,000
1938/39	»	200,000
1939/40	»	250,000
1940/41	»	150,000.

Anslaget för innevarande budgetår har beräknats bli belastat med 70,000 kronor för språktillägg enligt kungörelsen 1938: 638 och med 80,000 kronor för andra med anslaget avsedda ändamål.

Språktillägg enligt kungörelsen 1938: 638 (jfr kungörelserna 1939: 469, punkt 6, och 1940: 700, punkt 1) utgå med 180 kronor för år jämte därå belöpande rörligt tillägg till samtliga lärare vid folk- och småskolor inom tolv i kungörelsen angivna skoldistrikt, med undantag för lärare vid vissa uppräknade skolor. Såsom framgår av dåvarande departementschefens uttalande under punkten 151 i 1938 års åttonde huvudtitel och riksdagens yttrande i skrivelsen 1938: 8, punkten 145, äro språktilläggen avsedda att utgöra ersättning för de särskilda svårigheter, som äro förbundna med undervisningen av barn från finsktalande hem, och åsyfta att främja rekryteringen av lärare till vederbörande skoldistrikt.

Kungörelsen angående språktillägg gäller tills vidare till och med den 30 juni 1941. Kungl. Maj:t har den 26 april 1940 anbefallt skolöverstyrelsen att utreda frågan, huruvida omförmälda språktillägg böra utgå efter denna tidpunkt.

Domkapitlet i Luleå har nu hemställt, att språktilläggen alltjämt måtte utgå enligt oförändrade grunder. Skolöverstyrelsen har föreslagit, att språktilläggen, reducerade till 150 kronor, skola bibehållas endast för lärare, som undervisa på småskolestadiet, medan statskontoret ifrågasatt språktilläggens slopande helt och hållet.

Av den i ärendet verkställda utredningen inhämtas:

Folkskolinspektören i Tornedalens inspektionsområde tillstyrker språktilläggets bibehållande. Det vore ett känt förhållande, att undervisningen i skolorna inom finskspråkig och tvåspråkig bygd vore förenad med vissa speciella svårigheter. De framträdde vid undervisningen i så gott som alla skolans läroämnen, främst i småskoleklasserna men i betydande mån även på folkskolestadiet. De speciella svårigheterna vore mycket kännbara för alla lärare, såväl för finskkunniga som icke-finskkunniga. Under de senaste läsåren hade en synnerligen kännbar brist på behöriga folkskollärare förekommit inom inspektionsområdet, särskilt inom de nordligaste, mest finskspråkiga skoldistrikt. Denna brist skulle säkerligen ha varit än större, därest språktillägget icke utgått. Ungefär hälften av folkskollärarna inom bygden vore från sydligare delar av landet. De inom Tornedalen födda

stannade i regel inom den egna bygden för tjänstgöring i dess skolor. Skulle språktillägget försvinna, vore det att befara, att även dylika lärare skulle söka tjänster söderut, där skolarbetet vore mindre betungande och levnadsförhållandena bekvämare. Likaså skulle rekryteringen av folkskollärare från synligare delar av landet minskas i betänklig grad.

Folkskolinspektören i Norrbottens norra inspektionsområde tillstyrker likaledes språktilläggets bibehållande. För hela gränsområdet gällde, att språksvårigheterna fortfarande vore synnerligen svåra. Förhållandet förbättrades ej heller genom företagna centraliseringar av skolväsendet med därav följande utökning av antalet elever i läraravdelningarna. Redan under normala tider hade det visat sig svårt att erhålla för dessa orter speciellt kompetenta lärare. Framdeles bleve det säkert än svårare, särskilt om det hittills utgående språktillägget borttoges. Inspektören tillstyrkte jämväl, att språktillägg infördes för lärarna i vissa skolor inom Jukkasjärvi och Gällivare skoldistrikt, vilka hittills undantagits därifrån.

Domkapitlet i Luleå har utgått ifrån, att någon utvidgning av de områden, inom vilka språktillägg nu utginge, med hänsyn till rådande förhållanden icke vore möjlig. Å andra sidan skulle det enligt domkapitlets förmenande vara synnerligen menligt för folkundervisningen i ifrågavarande bygder att helt indraga tilläggen. Domkapitlet ville särskilt understryka vad folkskolinspektören i Tornedalens inspektionsområde anfört rörande svårigheterna att erhålla kompetenta lärare till skolorna i den norra gränsbygden. De stipendier, som vid folkskoleseminarierna i Umeå och Luleå utginge till elever, som förbunde sig att någon tid tjänstgöra inom finskspråkiga distrikt, vore visserligen till viss hjälp vid anskaffandet av lärare. Domkapitlet erinrade emellertid om att stipendierna icke förpliktade vederbörande till tjänstgöring inom finnbygden under längre tid än stipendierna åtnjutits, varför de ej vore till stort gagn för att binda goda lärare vid bygden. För domkapitlet förefölle det rätt förklarligt, att lärare i dessa från rikets centrum avlägsna trakter och ofta med tjänstgöring i skolor i avsides belägna byar sökte sig andra platser, därest de icke erhöle någon kompensation för de svårigheter, de på grund av finskspråkigheten hade att kämpa mot vid undervisningen. Såvida icke dessa bygder, där en god lärarekrytering vore av största vikt, skulle i fråga om rekryteringen komma i ett mycket dåligt läge, vore det enligt domkapitlets förmenande nödvändigt, att språktilläggen alltjämt finge utgå. De nuvarande tilläggen syntes ha någorlunda fyllt sin uppgift. Därest de reducerades, torde det emellertid vara synnerligen stor risk för att de ej komme att medföra önskvärt resultat. Domkapitlet ansåge därför att tilläggen, därest statsfinansiella skäl icke lade absoluta hinder i vägen, borde efter den 30 juni 1941 utgå med oförändrat belopp. Domkapitlet ansåge även, att språktillägg borde utgå till samtliga lärare, som nu uppbure sådant, dock med undantag för lärarna å småskolestadiet i Gällivare kyrkby, varest lärarna å folkskolestadiet enligt nu gällande bestämmelser icke ägde rätt till sådant tillägg.

Skolöverstyrelsen har funnit utredningen ge vid handen, att språkförhållandena i stort sett vore lika med dem, som rätt år 1938. Visserligen kunde goda skäl anföras för domkapitlets förslag, men då det med hänsyn till det statsfinansiella läget torde anses nödvändigt att antingen

helt indraga språktilläggen eller att åtminstone väsentligt minska utgifterna för dem, hade överstyrelsen dock ansett sig böra föreslå en anordning, som samtidigt skulle medföra en avsevärd utgiftsminskning men ändå dock medgiva någon ersättning åt de lärare, som framför de övriga måste genom skicklighet och ihärdighet bemästra de svårigheter, som föranleddes av språkförbistringen. Överstyrelsen föresloge, att lärarna i första och andra årsklasserna måtte fortfarande erhålla ett språktillägg, men minskat till 150 kronor för läsår.

Antalet lärare vid småskolor, mindre folkskolor och B 3-skolor i de orter, där språkbidrag borde ifrågakomma, vore följande:

Skoldistrikt	småskolor	mindre folkskolor	B 3-skolor	Summa
Nedertorneå, Haparanda, Karl Gustav, Hieta-niemi, Övertorneå, Korpilombolo, Tarendö, Pajala och Junosuando	109	36	—	145
Karesuando	3	2	1	6
Jukkasjärvi, utom skolorna i Kiruna och Abisko	18	2	2	22
Gällivare, utom skolorna i Gällivare kyrkby, Malmberget, Dennewitz, Koskullskulle, Pol-cirkeln och Mårdsel	25	8	1	34
Summa	155	48	4	207

Vid ett språktillägg av 150 kronor åt varje lärare skulle kostnaderna här-för bli 31,050 kronor för år. Då utgifterna för språktillägg under läsåret 1939/40 enligt inhämtade uppgifter utgjort i runt tal 80,000 kronor, skulle vid bifall till överstyrelsens förslag erhållas en besparing av omkring 49,000 kronor i jämförelse med verkliga kostnaderna under läsåret 1939/40.

Statskontoret framhåller, att enligt dess mening, vilken tydiligen delades av överstyrelsen, borde — såvitt utan påtagliga olägenheter kunde ske — de besparingsåtgärder, som nödvändiggjorts av det nuvarande statsfinansiella läget, i första hand drabba bland annat sådana särskilda ersättningar som förevarande språktillägg. Såvitt statskontoret kunnat finna, skulle en indragning helt och hållet av dessa tillägg — vilka numera utgjorde en kompensations allenast för de särskilda svårigheter, som vore förbundna med undervisningen av barn från finsktalande hem — under normala förhållanden möjligen föranleda en försämrad rekrytering av folk- och småskollärare i de nordligaste gränsorterna. Med hänsyn till det överskott på lärarpersonal, som torde bli en följd av vidtagna eller planerade rationaliseringsåtgärder inom folkskoleväsendet, syntes emellertid näppeligen någon lärarbrist kunna befaras uppkomma ens i dessa trakter. I betraktande här-av ansåge sig statskontoret böra föreslå, att de s. k. språktilläggen tills-vidare upphörde att utgå.

I en underdånig framställning ha *centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening* samt *styrelserna för Sveriges folkskolläraryörebund*, Sve-

riges folkskollärarynneförbund och Sveriges småskollärarynneförening hemställt, att språktilläggen måtte bibehållas oförändrade.

De skäl, som föranlett språktilläggens inrättande och deras bibehållande vid senare löneregleringar, kvarstode alltjämt med oförminskad styrka.

Enligt från Haparanda stad, Nedertorneå, Tärendö, Pajala, Junosuando, Hietaniemi och Övertorneå skoldistrikt införskaffade uppgifter begagnade av distriktens 4,145 elever icke mindre än 3,172 eller mer än 76 procent finska språket som samtalspråk i hemmet. Av 719 nybörjare läsåret 1940/41 vore 575 eller omkring 80 procent enbart finsktalande. På grund härav föreläge stora svårigheter både med tal- och skrivövningar vid inlärandet av svenska språket. Finnbygdens befolkning hade i stort sett endast genom skolan tillfälle att lära sig korrekt svenska. Språkförhållandena kunde väntas bli bestående under lång tid framåt, då i närmare hälften av äktenskapen inom Tornedalen den kvinnliga kontrahenten vore från Finland (i Nedertorneå—Haparanda församling år 1939 42,9 procent).

Redan nu hade det i flera skoldistrikt visat sig svårt att anskaffa kompetenta lärare till finnbygdsskolor och ett indragande av språktilläggen skulle öka dessa svårigheter. En indragning skulle vara obillig med hänsyn till levnadskostnadernas stegring och skulle strida mot praxis inom statsförvaltningen. Då det främst vore inom småskolan, som det påfrestande inlärandet av ett för barnen nästan helt främmande språk måste ske, torde synnerligen starka skäl tala för bibehållande av nuvarande tilläggsbelopp för småskolans lärare.

I fråga om de övriga ändamål, som plägat tillgodoses med understöd från förevarande anslag, hänvisas till den i fjolårets åttonde huvudtitel (sid. 182 f.) lämnade redogörelsen. Jag erinrar, att för innevarande budgetår förutsatts en stark begränsning av dylika understöd. Kungl. Maj:t har vidare anbefallt skolöverstyrelsen att i samband med anslagsäskandena för nästa budgetår överväga, huruvida behov numera föreläge av stipendier till vissa elever vid folkskoleseminarierna i Umeå och Luleå (jfr sid. 56), som förbunde sig att stå till förfogande för tjänstgöring i främsta rummet inom Luleå stifts finnbygd, eller om icke för detta ändamål kunde avses ett mindre belopp än det nu utgående (d. v. s. 400 kronor för läsår åt omkring 30 elever, eller tillhoppa omkring 12,000 kronor).

Skolöverstyrelsen har för nästa budgetår icke ifrågasatt annan förändring i fråga om understöd till ifrågavarande särskilda ändamål än en reduktion av antalet hittills utgående stipendier av nyssnämnda slag från omkring 30 till omkring 20.

Överstyrelsen hade i fjol (se propositionen 1940: 155 till lagtima riksdagen) uttalat sig för att dessa stipendier bibehölles obeskurta med hänsyn till deras betydelse för rekryteringen. I den utredning, som nu gjorts i fråga om språktillägget, hade framhållits, att det på grund av språktilläggen och ifrågavarande stipendier varit möjligt att för de nordligare delarna av finnbygden erhålla utexaminerade folkskollärare och sålunda bemästra den lärarbrist, som under de senare åren rått inom dessa bygder.

I utredningen hade jämväl framhållits, att denna svårighet att erhålla kompetenta lärare för finnbygdens skolor kunde förväntas ökad, därest språktillägget borttoges. Då överstyrelsen nu föresloge fortsatta språktilllägg endast för lärarna i första och andra årsklasserna, skulle nämnda svårighet främst komma att gälla lärarna å folkskolestadiet. Det syntes överstyrelsen därför fortfarande föreligga behov av ifrågavarande stipendier för elever vid folkskoleseminarierna i Umeå och Luleå.

Därest syftet med ifrågavarande stipendier skulle vinnas, syntes det särskilt under det nu fallande penningvärdet ej tillrådligt att minska stipendierna från nuvarande belopp 400 kronor för år. Däremot torde någon reduktion av statsutgifterna kunna ske genom minskning av antalet stipendier. Under de senare åren hade stipendierna varit omkring 30, därav omkring 8 vid Umeå folkskoleseminarium. Med hänsyn till redan skedd eller förväntad indragning av lärartjänster hade ifrågasatts, att någon intagning av elever till folkskoleseminarierna ej skulle ske för läsåret 1941/42. Oavsett hur beslutet härom bleve, syntes antalet stipendier kunna minskas till exempelvis 15 vid seminariet i Luleå och 6 vid seminariet i Umeå eller till inalles 21. Kostnaderna skulle därigenom reduceras från 12,400 kronor för läsåret 1939/40 till 8,400 kronor eller med 4,000 kronor.

Beträffande övriga ändamål, som erhållit stöd genom bidrag ur gränsortsanslaget, torde vissa svårigheter förefinnas att företaga reduktion av nu utgående belopp.

Vid bifall till överstyrelsens förslag skulle kostnaderna för ifrågavarande anslag under budgetåret 1941/42 kunna beräknas bliva

för språktillägg	kronor 31,050
» övriga ändamål	» 76,000
	<hr/>
	Summa kronor 107,050

eller i jämna tal 107,000 kronor.

Statskontoret anför, att av skäl, som av ämbetsverket framhållits i samband med frågan om språktilläggens bibehållande, ville det förefalla, att i nuvarande läge några allvarigare olägenheter icke kunde förväntas, därest stipendier av ifrågavarande slag tillsvidare icke beviljades andra elever, än som under innevarande läsår åtnjöte sådana och nästkommande läsår normalt skulle undervisas vid seminariet.

I detta sammanhang ville statskontoret fästa uppmärksamheten vid det förslag till ersättning av stipendieverksamheten med understöd i form av studielån, som varit föremål för diskussion vid 1940 års lagtima riksdag. Vid genomförande av ett dylikt förslag torde hänsyn böra tagas jämväl till här ifrågavarande stipendier. Därest emellertid de stipendier, som vore förknippade med villkor om viss tjänstgöring, ansåges böra utgå även i fortsättningen, torde böra övervägas att till förevarande anslag överföra de nu från anslaget till stipendier vid småskoleseminarierna jämlikt kungl. brev den 17 april 1925 och den 1 september 1933 utgående stipendierna. Någon anledning, varför dessa stipendier — vilka liksom motsvarande vid folkskoleseminarierna i Umeå och Luleå motiverats av de i de nordligaste gränsorterna rådande speciella förhållandena — skulle belasta småskoleseminariernas stipendieanslag, syntes nämligen icke föreligga.

Departement-
schefen.

Vad beträffar språktilläggen, har jag på av skolöverstyrelsen anförda skäl funnit mig böra biträda överstyrelsens förslag, vilket innebär, att sådana tillägg skola utgå endast till lärare i första och andra årsklasserna. Även tillstyrker jag förslaget om nedsättning av språktilläggen för dessa lärare från 180 kronor till 150 kronor. Jag håller för troligt, att med hänsyn till den starka minskningen av antalet lärartjänster inom landet det tack vare dessa lönetillägg skall visa sig möjligt att likväl erhålla en önskvärd rekrytering till skolorna i den norra gränsbygden. Skulle detta icke visa sig bliva fallet, torde frågan böra ånyo upptagas till övervägande.

I det följande förordar jag, att de allmänna stipendierna för elever vid folk- och småskoleseminarierna skola ersättas med studielån, men att de särskilda stipendierna till elever vid norrländska seminarier, som förbundet sig till tjänstgöring inom vissa delar av Luleå stift m. m., skola bibehållas. Jag biträder alltså överstyrelsens förslag om bibehållande av de stipendier, som ur förevarande anslag utgå till vissa elever vid folkskoleseminarierna i Umeå och Luleå. Emellertid synes antalet stipendier i anslutning till överstyrelsens förslag böra reduceras från omkring 30 till högst 21. Statskontoret har ifrågasatt, att även de stipendier, som ur anslaget till stipendier vid småskoleseminarierna utgå till elever vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele och som äro förbundna med skyldighet att fullgöra tjänstgöring inom vissa delar av Luleå stift, skola överföras till förevarande anslag. Dessa stipendier avse även tjänstgöring inom lappmarken, och det har på grund härav synts mig i viss mån tveksamt, om en sådan ändring bör vidtagas. Då det emellertid ur praktiska synpunkter synes motiverat, att dessa stipendieförmåner gäldas genom anslag, ur vilket motsvarande förmåner till elever vid folkskoleseminarierna bestridas, har jag ansett mig böra biträda statskontorets förslag. För de ifrågavarande stipendierna till elever vid småskoleseminarierna har skolöverstyrelsen i sina anslagsäskanden för budgetåret 1941/42 beräknat ett belopp av 13,500 kronor. Med biträdande av överstyrelsens kalkyler uppskattar jag därför förevarande anslag för nästa budgetår till $(13,500 + 107,000 =) 120,500$ kronor, vilket belopp understiger det nuvarande med 29,500 kronor. Jag vill nämna, att jag vid dessa beräkningar icke ansett mig kunna taga hänsyn till den utgift, som under anslaget torde uppstå vid bifall till det i särskild proposition till årets riksdag framställda förslaget om bidrag till vissa skolbyggnader i Korpilombolo och Karl Gustafs sockna, enär det ännu icke kan förutsägas vare sig huru stort bidrag, som för detta ändamål kommer att utgå ur anslaget, eller om nämnda bidrag kommer att redan under budgetåret 1941/42 belasta anslaget.

12. Reservationsanslaget till studielånefonden.

a) Nuvarande förhållanden.

Från och med år 1918 har riksdagen årligen anvisat medel till lån för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade, fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter av olika slag. År 1920 beslöt riksdagen på förslag av Kungl. Maj:t, att en särskild fond, benämnd »fonden för räntefria studielån», skulle inrättas och ställas under förvaltning av statskontoret, från vilken fond lån finge av Kungl. Maj:t utdelas för ifrågavarande ändamål. Fonden har från och med budgetåret 1932/33 benämnts »studielånefonden». Till kapitalinvestering i studielånefonden har riksdagen anvisat för budgetåren 1930/31 210,000 kronor, 1931/32 170,000 kronor, 1932/33 100,000 kronor, 1933/34 80,000 kronor, 1934/37 50,000 kronor och 1937/39 120,000 kronor. Det för budgetåret 1939/40 anvisade anslaget blev med hänsyn till krisläget icke taget i anspråk utan låneverksamheten fullföljdes med anlåtande allenast av inflytande kapitalmedel. För innevarande budgetår har till kapitalinvestering i studielånefonden anvisats ett anslag av 60,000 kronor.

Bestämmelser om utdelande av lån ur studielånefonden återfinnas i ett av Kungl. Maj:t den 19 juni 1919 utfärdat reglemente (svensk författningssamling nr 511) med däri senare vidtagna ändringar (kungörelserna nr 540/1920, 357/1927, 411/1937 och 291/1939). Till följd av inrättandet år 1939 av en särskild fond för räntefria lån för studier vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet ha vissa ändringar vidtagits i grunderna för de allmänna studielånen. Sålunda beviljas lån icke för studier vid sistnämnda läroanstalter, och lån kunna numera tilldelas icke blott obemedlade utan även mindre bemedlade lärjungar.

Kostnaderna för den nämnd, som jämlikt reglementet handlägger låneärendena, ha under senare år bestritts från ett av riksdagen under åttonde huvudtiteln anvisat anslag. Till ersättning åt postverket för dess bestyr med studielånen är därjämte i riksstaten uppfört ett särskilt anslag.

För den utdelning av studielån, som verkställdes den 14 juni 1940, disponerades *dels* det av riksdagen för budgetåret 1940/41 anvisade anslaget av 60,000 kronor, *dels* i statskontoret av studielånefonden då innestående disponibla tillgångar om cirka 100,000 kronor, *dels ock* under år 1940 intill den 1 juli enligt beräkning influtna, på år 1939 eller tidigare år belöpande amorteringar till sammanlagt belopp av omkring 61,000 kronor eller tillhoppa 221,000 kronor.

Antalet sökta och beviljade lån samt de beviljade lånens sammanlagda belopp från och med år 1927 ävensom summan av de för varje år disponibla medlen framgå av följande tabell:

Utdelnings- år	Fortsatta lån			Nya lån			Summa lån		Summa utdelade lån	Disponibla medel c:a
	sökta	beviljade	beviljade lån kronor	sökta	beviljade	nya lån kronor	sökta	beviljade		
1927 . . .	239	233	278,410	761	118	140,550	1,000	351	418,960	451,900
1928 . . .	245	236	288,640	736	100	117,600	981	336	406,240	409,700
1929 . . .	228	211	253,211	716	127	146,000	944	338	399,211	399,300
1930 . . .	250	233	272,350	776	115	124,750	1,026	348	397,100	397,100
1931 . . .	273	260	290,750	868	109	106,800	1,141	369	397,550	397,595
1932 . . .	252	223	218,800	998	74	67,700	1,250	297	286,500	286,564
1933 . . .	211	187	179,150	975	122	112,400	1,186	309	291,550	295,241
1934 . . .	228	211	200,000	1,065	126	125,400	1,293	337	325,400	327,203
1935 . . .	229	204	204,375	1,045	117	115,500	1,274	321	319,875	327,666
1936 . . .	214	204	201,400	1,046	149	149,250	1,260	353	350,650	350,672
1937 . . .	239	234	238,300	1,112	143	153,600	1,351	377	391,900	391,936
1938 . . .	270	267	286,025	1,104	129	135,900	1,374	396	421,925	420,774
1939 . . .	283	275	299,650	1,156	130	136,900	1,439	405	436,550	435,384
1940 . . .	262	177	163,700	864	64	56,300	1,126	241	220,000	221,000

b) Studielån åt vissa elever vid folk- och småskoleseminarier.

Från anslag å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln utgå stipendier till elever vid folk- och småskoleseminarier av huvudsakligen fyra olika slag, nämligen:

1) de allmänna stipendierna, som utgå ur anslagen till Folkskoleseminarier: Stipendier och Småskoleseminarier: Stipendier;

2) stipendier till elever vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele, vilka förbundit sig att fullgöra viss tjänstgöring inom vissa delar av Luleå stift (finnbygden respektive lappmarken); stipendierna utgå ur anslaget till Småskoleseminarier: Stipendier;

3) stipendier ur anslaget till Nomadskolor: Stipendier åt lapsktalande elever vid folkskoleseminarierna i Luleå och Umeå;

4) de s. k. finnbygdstipendierna till elever vid sistnämnda folkskoleseminarier, som förbundit sig till viss tjänstgöring i första hand inom Luleå stifts finnbygd och eljest inom stiftets landsbygd; dessa stipendier utgå ur anslaget till Folkskolor m. m.: Folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter m. m.

Beträffande utdelningen av de allmänna stipendierna må anföras följande siffror, avseende budgetåret 1938/39:

Antal elever	Folkskoleseminarier:		Småskoleseminarier:	
	1,052		219 ¹⁾	
	höstterminen	vårterminen	höstterminen	vårterminen
Antal stipendiater	551	569	136 ²⁾	137 ²⁾
Medelbelopp per stipendium, kronor	110: 27	113: 06	129: 42	102: 55
Summa fördelat belopp, »	60,757: 50	64,330: —	16,650: — ²⁾	14,050: — ²⁾

¹⁾ Därav 27 elever vid seminariet i Haparanda.

²⁾ Utom seminariet i Haparanda, varifrån uppgift saknas.

För innevarande budgetår ha, till följd av inskränkningar i seminarieorganisationen och stipendieutdelningens begränsning till endast mycket behövande elever, anslagen till de allmänna stipendierna minskats till 56,000 kronor vid folkskoleseminarierna och ungefär 10,000 kronor vid småskoleseminarierna. Dessa belopp äro beräknade för respektive 224 stipendier à 250 kronor och 50 stipendier à 200 kronor.

De under 2) angivna stipendierna till elever vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele, vilka förbundit sig till viss tjänstgöring inom Luleå stift, utgå enligt Kungl. Maj:ts beslut den 1 september 1933 med 150 kronor för termin. Stipendiaten är förpliktad att minst lika lång tid, som stipendium åtnjutits, stå till förfogande för tjänstgöring i främsta rummet inom finnbygden respektive lappmarken. För innevarande budgetår har, emedan ingen nyintagning skulle ske vid dessa seminarier, stipendier beräknats endast för eleverna i andra och tredje klasserna, sammanlagt 74. Det för ändamålet avsedda anslagsbeloppet utgör därför 22,200 kronor.

Finnbygdstipendierna, upptagna under 4) ovan, till elever vid folkskoleseminarierna i Luleå och Umeå utgå med 400 kronor för läsår. Antalet stipendiater har under de senare åren utgjort omkring 30 och sammanlagda stipendiesumman alltså omkring 12,000 kronor (jfr det föregående).

Med anledning av en inom ecklesiastikdepartementet upprättad promemoria, däri ifrågasatts indragning eller beskärning av statsstipendierna åt elever vid folk- och småskoleseminarierna, har skolöverstyrelsen — såsom framgår av propositionen nr 155 till 1940 års lagtima riksdag, sid. 87 ff. — framlagt förslag rörande de allmänna stipendiernas ersättande med *studeiån*. De särskilda, under 2)—4) här ovan upptagna stipendierna borde dock enligt överstyrelsens mening bibehållas. Studielånen borde endast tilldelas kategorien »mycket behövande». Ett särskilt låneanslag borde anvisas för seminarieeleverna. Om varje lån beräknades till 1,000 kronor, skulle den behövliga lånesumman för budgetåret 1940/41 ha kunnat uppskattas till 275,000 kronor. Av överstyrelsens yttrande må här återgivas följande:

Folkskollärarna hade nyligen erhållit en väsentlig löneförbättring, medan småskollärarinnorna fortfarande innehade en ganska ogynnsam löneställning. Folk- och småskollärarna ägde förhållandevis stora möjligheter till snar och fast anställning. De kunde också relativt tidigt frigöra sig från studieskulder.

Stipendiernas borttagande skulle på grund av bristen på privata stipendier försätta seminarierna i en sämre ställning än andra högre läroanstalter. Det vore svårt att uttala sig om stipendiemöjligheternas inverkan på rekryteringen men av inhämtade uttalanden från rektorerna syntes framgå, att stipendierna ägde väsentlig betydelse endast i norra Sverige, särskilt för finn- och lappmarksbygderna. Överstyrelsen ansåge, att indragning av finnbygds- och lappmarksstipendierna skulle försvåra anskaffandet av lärare i dessa delar av Norrland.

Ett stipendium spelade på grund av sin ringa storlek sällan någon avgörande roll i elevens ekonomi. Ett studielån kunde däremot trygga hela hans utbildning. En statens låneverksamhet skulle otvivelaktigt hälsas med största tillfredsställelse. Överstyrelsen ansåge övervägande skäl tala för att stipendierna slopades och att i stället studielåneverksamheten utvidgades i väsentlig grad. Säkerligen skulle staten vinna på en sådan åtgärd. På grund av att ansöknings- och prövningsproceduren vore så omfattande, kunde den utvidgade låneverksamheten dock komma till stånd först under läsåret 1941/42.

Statskontoret uttalade sin anslutning i princip till förslaget om avveckling av stipendierna vid seminarierna, vilkas elever i stället borde erhålla vidgade möjligheter att erhålla statens räntefria studielån.

I den förutnämnda propositionen nr 155 erinrade jag, att studielån ur studielånefonden utdelas av Kungl. Maj:t och beviljas till belopp av i regel högst 1,500 kronor för gång, att låntagare, sedan han avslutat sin utbildning, skall genom årlig amortering återbetala de erhållna studielånen, att sådant lån skall från och med tredje året efter det kalenderår, då låntagaren varit berättigad att lyfta sista delen av honom senast tilldelat studielån, löpa med ränta efter procenttal, som sammanfaller med postsparbankens gällande inlåningsränta, samt att årligen av staten anvisas anslag till kapitalinvestering i studielånefonden, vilka anslag i sin helhet avskrivas.

Vidare yttrade jag, att flera skäl talade för lämpligheten av att ersätta stipendieverksamheten med understöd i form av studielån. Frågan syntes emellertid tarva ytterligare övervägande, därvid även borde ånyo prövas, om ej de ovan under 2) omnämnda stipendierna borde kunna avvecklas.

I underdånig skrivelse den 13 september 1940 har *skolöverstyrelsen* föreslagit, att en statens lånefond för elever vid folk- och småskoleseminarier inrättas och att de allmänna stipendierna avvecklas. De särskilda stipendierna skulle däremot bibehållas. Fördelningen av lånen ur den nya fonden skulle handhavas av skolöverstyrelsen. Till fonden borde för budgetåret 1941/42 anvisas ett anslag av 155,000 kronor.

Vad beträffade de ur anslaget till stipendier vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele utgående särskilda, med viss tjänstgöringsskyldighet inom Luleå stift förbundna elevstipendierna, ansåge sig överstyrelsen böra vidhålla sin tidigare ståndpunkt. Seminariernas rektorer hade framhållit, att stipendierna vid seminarierna i norra Sverige icke kunde borttagas utan att rekryteringen skulle äventyras. Särskilt gällde detta rekryteringen av lärare för finn- och lappmarksbygderna. Överstyrelsen hade därför ansett sig icke kunna föreslå indragande av ifrågavarande stipendier. Av samma anledning ville överstyrelsen även nu motsätta sig deras borttagande.

Då överstyrelsen framlagt förslag om att de allmänna stipendierna skulle ersättas med studielån, hade detta givetvis skett under den förutsättningen, att studielåneverksamheten bland seminarieeleverna erhöle sådan omfattning, att den kunde utgöra en verklig ersättning för stipendierna. Detta behövde emellertid icke betyda, att samtliga de elever, som under hittills rådande förhållanden skulle erhålla stipendier, i stället skulle komma i åtnjutande av studielån. Men lånesumman borde vara så stor, att den tillåte långivning till åtminstone de elever, som med nu rådande praxis erhöle stipendier i den högsta behovsklassen. Antalet sådana elever kunde under innevarande läsår uppskattas till 5 å 6 per klass, d. v. s. omkring 225 vid folkskoleseminarierna och 50 vid småskoleseminarierna. Om all intagning vid seminarierna år 1941 skulle inhiberas på grund av den stora indragningen av lärartjänster vid folk- och småskolor, skulle antalet klassavdelningar vid seminarierna under läsåret 1941/42 nedgå till 27 och lånesumman kunna beräknas på följande sätt.

Antalet låntagare: omkring 140.

Lånesumman per elev: 1,000 å 1,200 kronor.

Behövliga lånemedel: omkring 155,000 kronor.

Därest en utvidgad låneverksamhet bland seminarieeleverna komme till stånd, borde antingen ett särskilt låneanslag anvisas för seminariernas räkning eller ock ett bestämt belopp inom studielånefonden reserveras för seminarieeleverna. Den föreslagna anordningen hade ju nämligen till mål att finna en ändamålsenlig ersättning för seminariernas elevstipendier och icke att utvidga studielåneverksamheten i dess helhet.

Därest det senare alternativet skulle väljas och de för seminarieeleverna avsedda lånemedlen sålunda skulle ingå som en del i studielånefonden, borde givetvis ansökningarna granskas och lånen fördelas av nämnden för statens studielån i enlighet med reglementet för utdelning av statens räntefria studielån. Ansöknings- och prövningsproceduren skulle i så fall bli rätt omfattande och tidsödande, i det att lånen skulle sökas före november månads utgång och nämndens beslut komma att föreligga först under senare delen av vårterminen. Genom tillkomsten av de nya låneärendena torde nämndens arbete komma att avsevärt öka. Antalet under år 1939 av nämnden beviljade lån hade uppgivits till 405, därav 275 fortsatta och 130 nya lån. Om nämnden skulle handhava även den nya låneverksamheten bland seminarieeleverna — antalet låntagare hade som nämnts beräknats till omkring 140 — vore det sannolikt, att nämndens arbete skulle komma att öka så mycket, att dess beslut skulle kunna fördröjas samt att anslaget till nämndens verksamhet torde böra ökas.

Det torde under sådana förhållanden vara lämpligare, att den nya låneverksamheten icke sammanfördes med den verksamhet, som handhades av nämnden för statens studielån, utan att de anslagna lånemedlen bildade

en särskild fond, exempelvis benämnd statens lånefond för elever vid folk- och småskoleseminarier. Överstyrelsen erinrade om att de för universitetsstuderande anslagna lånefonder bildade en särskild fond, statens lånefond för universitetsstudier. Lånen ur denna fond utdelades icke av nämnden för statens studielån utan av särskilda statsstipendienämnder. Fördelningen av lånen ur den nybildade fonden torde kunna överlåtas åt skolöverstyrelsen, som hittills haft ansvaret för fördelningen av seminariernas stipendier. Överstyrelsens arbete torde härigenom knappast komma att ökas, enär samtidigt arbetet med stipendiefördelningen komme att upphöra. Genom denna anordning skulle vinnas, dels att ansökningstiden skulle kunna bättre anpassas efter elevernas behov, dels att fördelningen av lånen skulle kunna ske raskare, dels ock att fördelningen icke skulle medföra särskilda kostnader för statsverket.

Generalpoststyrelsen har icke haft något att erinra mot att styrelsen ålades taga befattning även med de ifrågavarande studielånen på sätt nu skedde i fråga om statens räntefria studielån och räntefria lån för universitetsstudier. Även för de nya lånen syntes ersättningen böra i förekommande fall utgöra 10 kronor för varje lån.

Studielånenämnden har föreslagit, att även studielånen åt seminarieelever skulle utdelas av Kungl. Maj:t efter förslag av nämnden. De föreslagna lånens storlek och antal borde begränsas.

Bildandet av den särskilda universitetsfonden hade sammanhängt med inrättandet av statsstipendier vid universiteten. Det hade ansetts lämpligast, att de universitetsnämnder, som skulle utdela stipendierna och vid sin handläggning av stipendieärendena lärde känna de studerandes kvalifikationer och behov, även borde handhava utdelandet av lånen, vilka i regel skulle tilldelas sådana, som någon längre tid vistats vid universitetet och där åtnjutit statsstipendium men inte längre borde få behålla sådant. Samma motiv kunde icke anföras för en särskild fond åt seminarieelever.

Beträffande förslaget, att skolöverstyrelsen skulle utdela de nya studielånen, varefter fördelningen av lån till seminarieelever icke längre skulle bestämmas av Kungl. Maj:t, torde böra erinras därom, att den främsta anledningen till att särskilda statsstipendienämnder inrättats varit den, att dessas huvudsakliga verksamhet skulle omfatta utdelandet av naturastipendier, vilka lämpligast borde utdelas av lokala nämnder med personlig kännedom om de lokala förhållandena. Studielånen, som utgjorde den mindre delen av nämndernas verksamhet, borde då, som förut nämnts, lämpligen utdelas av samma nämnd, som tidigare utdelat stipendierna. Den utdelning av nya studielån, som här vore i fråga, skulle enligt överstyrelsens förslag vara av betydande omfattning och maximalt kunna uppgå till en summa av 275,000 kronor. Det torde kunna ifrågasättas, om icke under sådana förhållanden det vore av betydelse, att den slutliga utdelningen av lånen skedde av Kungl. Maj:t. Om emellertid överstyrelsen bleve den utdelande myndigheten, syntes böra bestämmas, att överstyrelsens beslut i dessa fall icke finge överklagas.

Den grupp länesökande, som utgjorts av elever vid seminarierna, hade på grund av sin homogenitet varit en av de minst tidskrävande grupperna. Jämförelsen mellan sökandena hade också väsentligt underlättats genom den sedan länge tillämpade praxis, att respektive rektorer efter särskild

hemställan brukat avgiva jämförande och graderade intyg över de sökande. En utökning av seminariegruppen skulle, helst om nämnda förfarande i praxis bibehölls och ytterligare utvecklades, icke i så hög grad försvåra nämndens arbete, att nämnden icke skulle medhinna sin granskning inom föreskriven tid. Om så befunnes nödigt, kunde här ifrågavarande ansökningar om lån till studier vid seminarierna särskilt behandlas, varefter därav föranledda förslag kunde avlämnas av nämnden till Kungl. Maj:t före förslaget om övriga lån.

Maximibeloppet per studielån hade sista året varit 1,000 kronor, vilket belopp tilldelats studerande vid högskolor. Det torde icke kunna bestridas, att i flertalet av städer med seminarier levnadskostnaderna vore mindre än i de städer, där högskolor vore förlagda. Det syntes under dessa förhållanden icke riktigt, att seminarielånen i regel skulle utgå med samma belopp som eller till och med högre belopp än vissa andra lån. En begränsning av antalet lån per seminarium syntes också kunna ske.

Därest överstyrelsens förslag genomfördes, förutsatte studielånenämnden, att nämnden icke längre skulle utdela några nya lån till elever vid seminarier men väl fortsatta lån till dem, som redan erhållit lån från allmänna studielånefonden. Förfarandet skulle därigenom bli analogt med det, som gällde beträffande studielån till universitetsstuderande.

Statskontoret har framhållit, att inrättandet av en särskild fond för seminarierna skulle medföra krav på liknande anordning från andra läroanstalters sida. Med hänsyn till svårigheterna att anskaffa medel för statens behov borde lånefrågan för seminarierna i stället ordnas genom finansiell hjälp åt Sveriges allmänna folkskolläraryörenings kreditkassa, som under medinflytande från statens sida skulle kunna omhändervisa låneverksamheten.

Lärare vid folk- och småskolor samt studerande vid folk- och småskoleseminarier hade för närvarande möjlighet att få sitt behov av penningkredit tillfredsställt genom Sveriges allmänna folkskolläraryörenings kreditkassa. Genom finansiell hjälp åt denna kassa torde måhända huvudsyftet med den ifrågasatta hjälpaktionen kunna vinnas. En relativt liten insats — förslagsvis samma belopp som det, varmed stipendier nu utginge — torde kunna för kassan möjliggöra sänkandet av låneräntan och eventuellt en utvidgning av låntagargrupperna. Statens medverkan kunde givas formen av ett direkt tillskott, lån eller garantiförbindelse. Ofrånkomligt torde vara, att även andra än ledamöter i föreningen finge rätt att låna i kassan samt att statens medinflytande komme till uttryck genom representation i styrelsen och företagets revision. Med en dylik anordning syntes det icke uteslutet att även de beträffande vissa delar av Norrland föreliggande rekryterings svårigheterna skulle kunna övervinnas.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening har uttalat sin beredvillighet att medverka till förverkligandet av statskontorets förslag.

Kreditkassan utgjorde en ekonomisk förening, vars stadgar gäve centralstyrelsen avgörande inflytande på styrelsens sammansättning. Kassan hade en grundfond på över 75,000 kronor och en reservfond på 6,000 kronor samt en sparbankskredit på 1,100,000 kronor.

För utdelning av studielån borde kassan varje budgetår erhålla ett räntefritt lån av staten att enligt närmare bestämda grunder fördelas till seminarierelever. Lånen skulle uppläggas som en särskild serie inom kassan och utlämnas på tio år. De första fyra åren skulle vara ränte- och amorteringsfria, medan under de sex följande åren låntagaren skulle erlägga en årlig ränta, 2 å 2 ½ procent, såsom ersättning för kassans förvaltningskostnader. Inbetalningar å lånen skulle årligen redovisas till statskontoret. Såsom säkerhet för lånen skulle ställas endast livförsäkringsbrev. Staten skulle erhålla representation i styrelsen och vid revision. Medlemskap i föreningen skulle icke fordras av låntagarna.

Skolöverstyrelsen, som yttrat sig i anledning av statskontorets förslag och folkskolläraryöreningens erbjudande, har icke ansett sig böra frångå sitt tidigare förslag.

Mellan de av centralstyrelsen föreslagna riktlinjerna för de nya lånen och de för statens räntefria studielån gällande funnes, yttrar skolöverstyrelsen, icke oväsentliga olikheter. Enligt centralstyrelsens förslag skulle lånetiden vara tio år, medan för studielånen gällde en femtonårsbestämmelse. Även i fråga om den räntefria tiden och räntan funnes vissa olikheter. Även de ekonomiska konsekvenserna för statsverket bleve olika. Enligt centralstyrelsens förslag skulle staten icke erhålla någon ränta, medan staten i fråga om studielånen erhöle sådan under viss del av lånetiden. Å andra sidan betalade staten ersättning till generalpoststyrelsen och bekostade studielånenämnden.

Det undandroge sig överstyrelsens närmare bedömande, huruvida centralstyrelsens förslag kunde anses medföra särskilda ekonomiska fördelar för statsverket. Kredittkassan skulle säkerligen tillfredsställande lösa de ifrågasatta uppgifterna, men det syntes vara ur principiell synpunkt tveksamt, huruvida en rent statlig uppgift av föreliggande natur borde läggas på en enskild sammanslutning. Överstyrelsen hade erhållit en värdefull inblick i seminarierelevernas förhållanden, vilken överstyrelsen önskade behålla. Övervägande skäl syntes överstyrelsen tala för att frågan löstes efter i huvudsak samma linjer som statens övriga studielåneverksamhet.

Departementschefen.

Lärarna inom folkskoleväsendet torde numera kunna sägas i allmänhet ha erhållit så relativt gynnsamma anställnings- och lönevillkor, att anledning icke längre föreligger att bibehålla de nuvarande till dem under utbildningstiden utgående stipendieförmånerna. På längre sikt tala även statsfinansiella skäl starkt för lämpligheten av att utbyta stipendiegåvorna mot lån med återbetalningsskyldighet. En sådan understödsform, som ansluter sig till förhållanden inom andra utbildningsområden, synes mig även ur principiella synpunkter vara att föredraga framför den nuvarande. Av dessa skäl finner jag mig böra förorda skolöverstyrelsens av de hörda myndigheterna biträdda förslag om *stipendiernas ersättande med studielån*.

Vad den tekniska utformningen av utlåningsrörelsen beträffar, föreligger enligt det föregående två förslag. Skolöverstyrelsen anser, att verksamheten bör bedrivas under i stort sett samma former som den nuvarande statliga studielåneverksamheten, d. v. s. i statens regi av statliga organ. Statskon-

toret däremot har till övervägande framfört tanken att låta en enskild kreditförening sköta lånerörelsen med bidrag av statsmedel. Vid prövningen av dessa båda förslag har jag i huvudsak på de av skolöverstyrelsen anförda skälen funnit mig böra förorda överstyrelsens förslag. Då jag ur många synpunkter anser det vara riktigt, att denna lånerörelse anordnas på samma sätt som den, vilken nu bedrives med anlitande av statens studielånefond, vill jag föreslå, att verksamheten inordnas under denna fond, ur vilken redan för närvarande såsom av det föregående framgår studielån utdelas till elever vid folk- och småskoleseminarierna, och att lånen beviljas i samma ordning som motsvarande lån till dem, som utbilda sig för andra levnadsbanor, d. v. s. av Kungl. Maj:t efter förslag av statens studielånenämnd. Emellertid torde lämpligen en särskild del av studielånefonden böra reserveras för detta ändamål. Av det anslag, som årligen anvisas till kapitalinvestering i denna fond, bör därför en viss del avses för studielån till elever vid folk- och småskoleseminarierna, varförutom låneverksamheten torde böra under studielånefonden särskilt för sig bokföras.

Den närmare erfarenheten får utvisa, om den ökning av studielånenämndens arbetsbörda, som härigenom inträder, bör föranleda en höjning av det till nämnden utgående årliga statsanslaget. Jag förutsätter emellertid, att det under nuvarande förhållanden skall vara för nämnden möjligt att utan anslagshöjning handhava denna verksamhet, särskilt som lånerörelsen på grund av inskränkningarna i seminariernas verksamhet till en början icke torde bli så omfattande.

Ersättning till postverket för dess bestyr med utbetalning m. m. av de nya lånen torde böra utgå ur det förslagsanslag, som för de övriga lånens del för detta ändamål är uppfört under åttonde huvudtiteln. Någon höjning av detta anslag för budgetåret 1941/42 torde icke av denna anledning erfordras.

Även i fortsättningen torde stipendier böra tilldelas de elever, som förbinda sig att fullgöra särskild tjänstgöring i vissa norrländska skoldistrikt, inom vilka svårigheter föreligga vid lärarrekruteringen. Jag utgår emellertid härvidlag från att elever, som komma i åtnjutande av stipendier av denna art, icke skola som regel vara berättigade att samtidigt åtnjuta lån ur studielånefonden.

Därest de nuvarande elevstipendierna utbytas mot studielån är, som jag i propositionen nr 155 till 1940 års lagtima riksdag påpekade, att emotse en avsevärd ökning för de första budgetåren av anslaget till kapitalinvestering i studielånefonden. Allteftersom inbetalningar inflyta på de utdelade studielånen kommer emellertid kapitalinvesteringen att avsevärt minskas, och det är att vänta, att rörelsen efter någon tid kan fullföljas med anlitande enbart av inflytande kapitalmedel, sålunda utan särskild kapitalinvestering i form av riksstatsanslag. Jag vill dock framhålla, att kapitalinvesteringens storlek givetvis blir beroende av i vilken omfattning elever komma att i fortsättningen intagas vid seminarierna.

Enligt skolöverstyrelsens beräkningar skulle för nästa budgetår vid bifall till överstyrelsens förslag erfordras en kapitalinvestering av 155,000 kronor. Innan närmare erfarenhet vunnits rörande lånebehovet, synes enligt min mening en viss återhållsamhet vid medelsanvisningen vara befogad. Med hänsyn härtill och till vad studielånenämnden yttrat rörande överstyrelsens förslag i denna del föreslår jag, med beaktande jämväl av vad i det följande yttras rörande kapitalinvestering för de övriga studielånen, att kapitalinsatsen för nästa budgetår begränsas till 140,000 kronor. Mot detta belopp svara dels de anslagsmedel om tillhoppa omkring 66,000 kronor, som nu utgå till stipendier åt elever vid folk- och småskoleseminarier, dels ock de nuvarande studielånen åt seminarieelever, för läsåret 1940/41 utgörande omkring 20,000 kronor.

De närmare bestämmelser, som erfordras för genomförande av förevarande förslag, torde Kungl. Maj:t få framdeles utfärda. Givetvis böra därvid bestämmelserna såvitt möjligt anslutas till de föreskrifter, som gälla i fråga om övriga studielån. Särskilt torde emellertid böra övervägas, huruvida icke för dessa studielån erfordras speciella föreskrifter rörande tid för ingivande av låneansökning m. m.

Vad beträffar de ur studielånefonden utgående *studielånen i övrigt*, ha förhållandena framtingat en skärpning av de bedömningsgrunder, som hittills följts vid utdelning av dessa lån. Vid den senaste utdelningen erhöles sålunda endast de allra mest meriterade sökandena nya lån. Fortsatta lån beviljades icke de låntagare, som haft lån mer än fyra år eller avlagt sådan examen, att de genom denna erhållit möjlighet till inkomstgivande verksamhet, och ej heller låntagare, som vid universitetet under läsåret 1939/40 åtnjutit statsstipendium. Vidare sänktes lånens maximibelopp.

Vid beräkning av det belopp, som vid slutet av innevarande budgetår kan utdelas såsom studielån för budgetåret 1941/42, torde de under budgetåret 1940/41 inflytande amorteringsbeloppen kunna uppskattas till i runt tal 220,000 kronor. Av detta belopp har någon del icke ansetts böra disponeras för ytterligare utdelning av studielån för läsåret 1940/41, då det i början av läsåret disponibla beloppet varit alltför litet och vissa praktiska svårigheter förelegat för en sådan anordning. Om kapitalinvesteringen för budgetåret 1941/42 beräknas till samma belopp som för innevarande budgetår, d. v. s. 60,000 kronor, skulle alltså de för utdelning av lån för läsåret 1941/42 disponibla medlen uppgå till omkring 280,000 kronor. Detta belopp understiger visserligen vad som tidigare disponerats för ändamålet. Vid en dylik jämförelse måste dock beaktas, att de anslag, som anvisades före år 1940, även avsågo lån för studier vid universitetet och karolinska institutet, medan anslaget numera endast till en mindre och alltmera minskande del användes till detta ändamål. Beloppet överstiger emellertid det för innevarande budgetår beräknade och utdelade samt torde under nuvarande förhållanden få anses vara av skäligen storlek.

Såsom nämnts utgå redan nu ur studielånefonden lån till elever vid folk- och småskoleseminarier. På grund härav skulle vid bifall till förslaget om anvisande av särskilda medel för detta ändamål strängt taget det angivna kapitalinvesteringsanslaget av 60,000 kronor kunna reduceras med ett belopp av 20,000 kronor, motsvarande de för läsåret 1940/41 beviljade lånen åt seminarieelever, och således beräknas till 40,000 kronor. Då emellertid bland annat med hänsyn till de stigande levnadskostnaderna en uppmjukning av nuvarande lånep Praxis är önskvärd, vill jag icke ifrågasätta en sådan sänkning utan föreslå, att för kapitalinvestering för detta ändamål ett belopp av 60,000 kronor ställes till förfogande för budgetåret 1941/42.

Såsom kapitalinvestering i studielånefonden torde alltså för nästa budgetår böra anvisas följande anslagsmedel:

1. Studielån till elever vid folk- och småskoleseminarier	kronor 140,000
2. Övriga studielån	» 60,000
	<u>Summa kronor 200,000.</u>

Detta belopp av 200,000 kronor torde böra på vanligt sätt anvisas såsom reservationsanslag under kapitalbudgeten.

13. Sammanfattning.

Sammanfattningsvis innebära de av mig i det föregående verkställda anslagskalkylerna, att ifrågavarande anslag för nästa budgetår skulle uppföras med följande belopp, varvid för jämförelse jämväl angivas nu utgående anslag och i årets riksstatsförslag beräknade belopp:

Anslagsändamål	Nuvarande anslag, kronor	I statsverkspropositionen beräknat belopp, kronor	Nu föreslaget belopp, kronor
Folkskoleseminarier:			
Avlöningar	2,337,000	2,330,000	2,190,000
Omkostnader	238,000	235,000	240,000
Materiel, böcker m. m.	50,000	40,000	40,000
Stipendier	56,000	—	—
Småskoleseminarier:			
Avlöningar	534,400	500,000	457,600
Omkostnader	66,000	55,000	57,400
Materiel, böcker m. m.	10,000	5,000	7,000
Stipendier	33,000	13,500	—
Fortbildningskurser för folk- och småskollärare	—	—	30,000
Folkskolor m. m.: Folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter m. m.	150,000	105,000	120,500
Studielånefonden	60,000	200,000	200,000
Summa kronor	3,534,400	3,483,500	3,342,500

14. Hemställan.

Under åberopande av vad i det föregående anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1. ur personalförteckningen för folkskoleseminarierna utesluta dels en av de under rubriken Tjänstemän å ordinarie stat upptagna lärarna i trädgårdsskötsel vid enkel-seminarium i lönegraden A 14, dels ock den under rubriken Tjänstemän å övergångsstat upptagne läraren i manlig slöjd i lönegraden A 18;

2. godkänna följande avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42:

A v l ö n i n g s s t a t .

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	kronor	1,672,500	
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:			
a. Arvoden åt semi- narieläkare	kronor	9,100	
b. Arvoden åt semi- narielibliotekarier »		7,000	
c. Arvoden åt biträ- den å rektorsexpe- ditionerna	»	5,500	
d. Särskilda arvoden vid provårssemina- rier	»	13,000	
e. Tilläggsarvoden åt lärare vid de vid vissa seminarier an- ordnade kurserna för utbildande av kyrkomusiker, <i>för- slagsvis</i>	»	5,600	» 40,200
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	»	177,000	
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	»	300,300	
			<u>Summa kronor 2,190,000;</u>

3. till *Folkskoleseminarierna*: *Avlöningar* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 2,190,000;

4. till *Folkskoleseminarierna*: *Omkostnader* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av . . kronor 240,000;

5. till *Folkskoleseminarierna*: *Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 40,000;

6. i personalförteckningen för småskoleseminarierna minska antalet ämneslärare på övergångsstat med en till 6;

7. godkänna följande avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42:

A v l ö n i n g s s t a t .

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>		kronor 335,400
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:		
a. Arvoden åt seminarieläkare	kronor 2,150	
b. Arvoden åt seminariebibliotekarier	» 2,200	
c. Arvoden åt biträden å rektorsexpeditionerna	» 1,100	
d. Tilläggsarvoden åt lärare i trädgårdsskötsel	» 1,050	
e. Arvode åt ett biträde för matlagningen vid seminariet i Lycksele	» 1,300	» 7,800
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	»	54,400
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	»	60,000
Summa kronor		457,600;

8. till *Småskoleseminarierna*: *Avlöningar* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 457,600;

9. till *Småskoleseminarierna*: *Omkostnader* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 57,400;

Kungl. Maj:ts proposition Nr 177.

10. till *Småskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 7,000;

11. till *Fortbildningskurser för folk- och småskollärare* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 30,000;

12. till *Folkskolor m. m.: Folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränssorter m. m.* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 120,500;

13. bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad i det föregående av mig anförts, meddela bestämmelser rörande studielån för elever vid folk- och småskoleseminarier;

14. till *Studielånefonden* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 200,000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Torsten Arén.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
1. Inledning	2
2. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Avlöningar	3
a) Seminarieorganisationen	3
b) Seminarielärarnas tjänstgöring under läsåret 1941/42	18
c) Anslagsberäkningar	25
3. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Omkostnader	28
4. Reservationsanslaget till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.	29
5. Anslaget till Folkskoleseminarierna: Stipendier	29
6. Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna: Avlöningar	30
a) Seminarieorganisationen	30
b) Anslagsberäkningar	39
7. Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna: Omkostnader	41
8. Reservationsanslaget till Småskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.	42
9. Anslaget till Småskoleseminarierna: Stipendier	42
10. Reservationsanslag till fortbildningskurser för folk- och småskollärare	42
11. Förslagsanslaget till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter m. m.	49
12. Reservationsanslaget till studielånefonden	55
13. Sammanfattning	65
14. Hemställan	66